

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Bakalaureusetöö

Taavi Turu

**HUVIDE JA VÄÄRTUSTE KONFLIKT VÄLISPOLIITIKAS
DALAI-LAAMA EESTI VISIITIDE NÄITEL**

Juhendaja: Rein Toomla, MA

Tartu 2012

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....

Taavi Turu

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Eksiilvalitsuste tunnustamine	5
2. Tiibeti eksiiilvalitsus.....	13
2.1 Tiibeti eksiiilvalitsuse tekke ja olemuse taust	13
2.2 Dalai-laama visiitide kajastamine Eesti meedias	18
2.3 Dalai-laama visiitide sõnum.....	19
3. Eesti Vabariigi välispoliitika	23
3.1 Valitsuse suhtumine dalai-laama visiitidesse	25
3.2 Valitsuse tegevus kolmel dalai-laama visiidil	27
3.3 Riigikogu tegevus kolme visiidi raames	30
3.4 Presidendi tegevus kolme visiidi raames.....	32
Kokkuvõte.....	36
Kasutatud kirjandus:.....	38
Võõrkeelne resümees.....	43

Sissejuhatus

Tiibeti eksiilvalitsuse kauaaegse juhi dalai-laama riigivisiidid on tänapäeval saanud üheks levinud konfliktiallikaks avaliku arvamuse ja riigi ametliku välispoliitika vahel. Visiidid seavad valitsuse huvidepõhise ametliku välispoliitika suure avalikkuse surve alla. Nimelt meedia ning avalik arvamus leiavad, et dalai-laamat tuleks võtta auväärset vastu kõrgemate riigijuhtide poolt näitamaks toetust Tiibeti olukorrale. Valitsus aga leiab, et olulisem on mitte panna proovile häid diplomaatilisi suhteid Hiina Rahvavabariigiga (HRV) ja pidada kinni varem heakskiidetud ametlikust välispoliitikast. On loomulik, et avalik arvamus ei kiida heaks sellist riigipoolset käitumist. Vastuolust hoolimata peab valitsuse praegune praktika dalai-laama visiidi korral parimaks lahenduseks jääda kindlaks ametlikule välispoliitikale ja võtta vastu sellega kaasnev avaliku arvamuse kriitika. Lisaks avalikkuse kriitikale kaasneb ametliku välispoliitikaga ka vastuolu riigiametnike ja poliitikute endi seas. Iga visiidi korral on olemas grupp riigitegelasi, kes soovivad näidata toetust dalai-laamale ja Tiibeti olukorrale. Riigi välispoliitilise sõnumi selguse seisukohast on selline riigijuhtide ja poliitikute kõrvalekaldumine ametlikust välispoliitikast negatiivne nähtus. Pean oluliseks probleemi uurida, kuna tegemist on ühe suurima välispoliitilise vastuoluga riigi ja avaliku arvamuse vahel. Teema on huvitav, kuna demokraatlikule ühiskonnale peaks olema iseloomulik, et valitud juhid jagavad samu väärtusi rahvaga. Riik üldiselt väldib avaliku arvamusega vastandumist, kuid dalai-laama kolme Eesti visiidi jooksul ei ole valitsuse senine retoorika muutunud. Probleemi käsitledes tuleb tõdeda, et Tiibeti olukord on ühiskonnas aktuaalne ainult dalai-laama visiitide ajal. Ülejäänud ajal käsitletakse Hiina-suunalist välispoliitikat eeskätt läbi majanduslike huvide ilma avaliku arvamuse vastuolu märkamata. Töö erineb teistest uurimustest, kuna suhetes Hiinaga rõhutakse majanduslikele aspektidele, ent väärtustele ja avaliku arvamuse vastuolule ei pöörata piisavalt tähelepanu. Avaliku arvamuse surve pole siiani suutnud muuta Hiina-suunalist ametlikku välispoliitikat ja arvatavasti ei suuda seda teha ka lähitulevikus. Siiski avaldab avalik arvamus mõju ametliku välispoliitika järgimisele. Töö eesmärgiks on hinnata, kuidas on muutunud Eesti riigi välispoliitika Tiibeti eksiilvalitsuste suhtes avaliku arvamuse ja meedia surve all. Eesmärgini jõudmiseks pean vajalikuks eksiilvalitsuste tunnustamise osas käsitleda lähemalt riikide välispoliitilisi eesmärke,

valitsuste praktikat suhtluses eksiilvalitsustega ja eksiilvalitsuste olemust üldisemalt. Empiirilises osas alustan Tiibeti olukorra põgusa tutvustusega. Seejärel põhjendan avaliku arvamuse toetust eksiilvalitsuse nõuetele, pagulasorganisatsiooni olemuse kaudu. Leides põhjuse, mille alusel eksiilvalitsus avalikule arvamusele sümpatiseerib, näitan, kuidas Tiibeti eksiilvalitsus seda visiidi sõnumites rakendab. Selleks on vaja analüüsida toimunud dalai-laama visiitide sõnumeid. Sõnumeid analüüsidest pöoran tähelepanu ka sellele, kuidas on visiit välispoliitiliselt riigile vastuoluline. Riigi käitumist mõtestades kordan üle, miks valitsus hoiab kinni avalikule arvamusele vastumeelsest ametlikust välispoliitikast. Milline on olnud ametliku välispoliitika suhtes vastuoluline käitumine? Analüüsin, kuidas erinevad välispoliitikaga seotud institutsioonid on dalai-laama visiitide ajal käitunud. Nii on võimalik kindlaks teha, kas riigijuhtide käitumine dalai-laama visiitidesse on muutunud ja kuidas on siamaani avalikule arvamusele vastu tulnud. Samuti vaatlen, kas väärtuspõhised sammud on toonud muutusi bilateraalsesse suhetesse. Uurimistöö eeldatavaks tulemuseks pean seda, et pideva avaliku arvamuse survega on kasvanud ka poliitikute ja riigijuhtide kõrvalekalded riigi ametlikust välispoliitikast ning Eesti välispoliitika on muutunud antud küsimuses väärtuspõhisemaks.

Kuna empiiriline osa põhineb peamiselt visiitide võrdlusel ja analüüsil, tugineb enamus andmestikust materjalidel, mis kajastavad dalai-laama visiitidel toimunut. Palju on kasutatud meediakajastusi, mis sisaldavad riigijuhtide arvamusalaldusi dalai-laama visiitide välispoliitilise poole kohta. Visiitide raames toimunu mõtestamisel on oluline roll ka erinevatel Eesti välispoliitikat analüüsivatel uuringutel ja akadeemilistel artiklidel, mis seletavad lahti siiani vähe tähelepanu saanud Hiina-suunalist välispoliitikat.

1. Eksiilvalitsuste tunnustamine

Kuna riike nähakse paljudes rahvusvaheliste suhete teooriates kesksete tegutsejatena, on eksiiilvalitsuste olukorda käsitletud kõige enam riikide ja valitsuste välispoliitilise suhtluse raames. Eksiilvalitsuste tunnustamise ehk töö teoreetilises osas keskendun seetõttu peamiselt probleemidele, mis on seotud eksiiilvalitsuse tunnustamise küsimusega valitsuse seisukohast. Piiratud teoreetilise materjalimahu tõttu leian, et eksiiilvalitsuste tunnustamise teooriaga paralleelselt tuleb käsitleda riikide tunnustamise teooriat. Seda põhjusel, et eksiiilvalitsuse tekkele peab eelnema varasem omariikluse kogemus. Lisaks on mitmel juhul võimalik riikide ja eksiiilvalitsuste tunnustamist väga edukalt käsitleda ühiste tunnuste alusel.

Eksiilvalitsuste tunnustamise teoreetilisi materjale lähemalt uurides tuleb märkida, et teemat on käsitletud peamiselt II maailmasõja algusest kuni külma sõja lõpuni kestnud perioodi raames. Seejuures on silmas peetud eeskätt varasemalt tunnustatud riikide eksiiilvalitsusi. Raskusi materjalide kasutamisel tekitab asjaolu, et suur osa varasemast eksiiilvalitsuste tunnustamise teooriast on seotud tihedalt sõja kontekstiga, mis teeb materjalide kasutamise tänapäevases rahvusvaheliste suhete süsteemis keeruliseks. Palju esineb eksiiilvalitsuste erinevate juhtumite analüüsi, tehes seejuures vähe teoreetilisi üldistusi. Vähe leidub uuemaid teoreetilisi materjale, mis käsitleks eksiiilvalitsuste tunnustamist suveräänsete riikide poolt tänapäeva rahvusvaheliste suhete süsteemis.

Eksiilvalitsuste tunnustamine on riigi välispoliitiline otsus. Selleks, et mõtestada riikide või eksiiilvalitsuste tunnustamist, tuleb esmalt mõista riikide välispoliitilist käitumist. Alustuseks tuleks selgeks teha, mis on riigi välispoliitika eesmärk. Kalevi Jaakko Holsti leiab, et välispoliitika kõige olulisem eesmärk on tagada riigi suveräänsus ja sõltumatus, ning kinnistada konkreetne poliitiline, sotsiaalne ja majanduslik süsteem, mis on antud territooriumile iseloomulik... Välispoliitilised põhiväärtused ja huvid on tihedamalt seotud poliitilise üksuse enesesäilitamisega. Enesesäilitamine on teiste eesmärkide saavutamise aluseks, sest ilma selleta ei saa edasiste eesmärkide teostamisest rääkidagi. (Holsti 1977, lk. 145) Alles siis, kui on tagatud riigi enda julgeolek, on võimalik

propageerida väärtusi välispoliitikas. Siiski ei tohi unustada, et julgeolekuküsimused on pidevad ja nendega tuleb alati tegeleda. Erinevad poliitikad ei suuda likvideerida ohte julgeolekule. Intensiivsemalt käsitletakse julgeolekuküsimusi riikluse alguses ja uute julgeolekuohtude ilmnemisel. Lähenemine keskendub eeskätt riigi ellujäämisele ja muudab muud väärtused teisejärguliseks. Kuigi mõned poliitikad on loodud, et muuta olukorda välismaal teiste huvides (nt eri riikide jõupingutused, et aidata likvideerida apartheide süsteemi Lõuna-Aafrikas), tuleb tõdeda, et poliitikate eesmärgiks on pigem edendada siseriiklikke vajadusi (Holsti 1995, lk. 250). See, kui oluliseks peetakse väärtusi välispoliitikas, erineb riigiti, kuid välispoliitilisteks prioriteetideks neid pidada ei saa. Inimloomusele on omane käituda omakasumotiivil. Sama põhimõtte kehtib ka riikide tasandil. Loomulikult ei ole välistatud võimalus, et huvid ja väärtused võivad välispoliitilistes küsimustes kokku langeda, kuid selliseid asju ei juhtu nii tihti, et sellega teoorias oluliselt arvestada saaks.

Mõtestamaks riikide välispoliitilist käitumist on vajalik teada olulisemaid tegureid, millega poliitikakujundajad peavad arvestama välispoliitiliste otsuste langetamisel. Holsti on leidnud, et välispoliitilised otsused kujunevad väliste faktorite ja siseriikliku konteksti koosmõjul.

Välised/süsteemi faktorid:

1. Süsteemi struktuur (valikuvõimalus)
2. Maailma majanduse omapära/struktuur
3. Teiste tegutsejate eesmärgid ja tegevused
4. Globaalsed ja regionaalsed probleemid
5. Rahvusvaheline õigus, maailma arvamus

Siseriiklik kontekst:

1. Sotsiaalmajanduslikud/julgeoleku vajadused
2. Geograafilised ja topograafilised iseärasused
3. Rahvuslikud tunnused
4. Valitsuse struktuur ja filosoofia

5. Avalik arvamus
6. Bürokratia
7. Eetilised kaalutlused (Holsti 1995, lk. 253)

Välja toodud välised faktorid ja siseriiklik kontekst on järjestatud alustades prioriteetsemast ning tänu sellele aitavad paremini mõista, millised tegurid mõjutavad reeglina välispoliitilisi otsuseid tugevamalt. Käitatakse küll eeskätt prioriteetsemaid tegureid arvesse võttes, kuid oluline on järgida kõiki punkte. Siseriiklike tegurite hierarhiline järjestus näitab ilmekalt, kuidas sotsiaalmajanduslikud ja julgeoleku vajadused paigutatakse kõige prioriteetsemaks ning kuidas eetilisi kaalutlusi peetakse üheks nõrgimaks teguriks välispoliitiliste otsuste tegemisel. Siseriiklike tegurite hulgast eksiilvalitsuse tunnustamist toetavaks teguriks võiks lugeda ka avalikku arvamust, mis teeb otsuseid enda eetilistel kaalutlustel. Samas võib poliitiline olukord tegurite hierarhia pea peale pöörata ja ei saa eeldada, et välispoliitilised otsused sünniksid teoreetilisi käsitlusi järgides. Isegi klassikalised realistid nagu E.H. Carr ja Hans Morgenthau on tõdenud, et puhtalt ratsionalistlikud teooriad ebaõnnestuvad rahvusvaheliste suhete mõtestamisel, kuna nad välistavad inimese emotsionaalse poole ja moraalse otsustamise alused (MacDonald 2007, lk. 117). Õeldu ei viita ainult avaliku arvamuse emotsionaalsusele ja moraalsele otsustuselustele, vaid ka sellele, et välispoliitiliselt kõrged isikud võivad teha otsuseid, mis ei ole kõige ratsionaalsemad. Tuleb tõdeda, et emotsionaalsed ja moraalsed kaalutlused mõjutavad pigem avaliku arvamuse käitumist. Näiteks põhjustel, et avalik arvamus on kergemini mõjutatav ja ei arvesta välispoliitilisi tegureid.

Poliitiliste eksiilide toetamine riikide poolt põhineb kahel üldisel ja tihti omavahel korrelatsioonis oleval motiivil: ideoloogilisel ja poliitilisel. Kodanikuühiskonna toetuse taga on peamisteks motiivideks ideoloogiline sümpaatia ja humanitaarsed mured. Samal ajal valitsuste poliitika eksiilvalitsuste suunal on orienteeritud enda poliitiliste eesmärkide edendamiseks. (Shain 2005, lk. 118) Poliitiliste eesmärkide all on eksiilvalitsuste tunnustamise teoorias käsitletud ka teiste riikide valitsuste survestamist suveräänse riigi poliitilistest huvidest lähtudes. Põhimõtteliselt peaksid riigid tunnustama ainult legitiimseid valitsusi. Valitsusi, mis teostavad võimu demokraatlike

institutsioonide alusel ja tagavad rahva õiguse enesemääramisele. Praktikas kasutavad riigid tihti valitsuse tunnustamist oma poliitilistes huvides või selleks, et soodustada diplomaatilist ja majanduslikku agendat (Solane 2002, lk. 108). Valitsus ei tohi majanduslikke huvisid järgides minna liialt vastuollu väärtustega, mida riik peab oluliseks edendada rahvusvahelises suhtluses.

Tunnustamist võib vaadelda kui üht diplomaatilise manipuleerimise vahendit, mille abil kutsutakse esile konflikte ja üritatakse saavutada mõju teiste valitsuste üle (Holsti 1995, lk. 132). Diplomaatilise manipuleerimisvahendina võib tunnustamist pidada olulisemaks just suurriikide välispoliitilises praktikas. Väikeriikide otsus tunnustada riike või eksiilvalitsusi lähtub eelkõige suurriikide käitumisest ja üldistest tendentsidest. Holsti leiab, et tunnustamise praktika muutus 20. sajandi jooksul oluliselt. Tunnustamine on saanud järjest enam vastuoluliseks ja poliitiliseks ning vähem automaatseks. (Holsti 1995, lk. 131) Kui juba riikide tunnustamine osutub nii vastuoluliseks, siis eksiilvalitsuste tunnustamine on veelgi keerulisem ja poliitilisem. Eksiilvalitsuste tunnustamine on tihedalt seotud riikide tunnustamisega. Kuni teise maailmasõja lõpuni ei olnud ilma varasema legaalse (*de jure*) staatusega eksiilorganisatsioonidel võimalik omandada täielikku diplomaatilist tunnustust (Shain 2005, lk. 116). Eksiilvalitsuste tunnustamise olulisemaks aluseks võib pidada sellisel juhul varasemat tunnustatud riigi olemasolu. Valitsuste ja riikide tunnustamisest lähemalt rääkides tuleb teha selgeks mõisted *de facto* ja *de jure* tunnustamine. Mõistet *de facto* valitsus on kasutatud, et kirjeldada (1) efektiivset valitsust, see tähendab valitsuse kõige otsesemat tõhusat kontrolli inimeste ja territooriumi üle, (2) konstitutsioonilise valitsuse puudumist, (3) valitsust, mis täidab mõningaid, kuid mitte kõiki valitsusele rahvusvahelise seaduse poolt määratud ülesandeid, (4) osaliselt edukat valitsust, see tähendab sõjakat ühendust või sõjalist okupanti, (5) valitsust ilma suveräänse autoriteedita ning (6) rahvusvahelise seaduse alusel ebaseaduslikku valitsust (Talmon 1998, lk. 60). *De facto* tunnustatud valitsused saavad üldises plaanis riigi juhtimisega hakkama, erinevuseks *de jure* tunnustamisega on peamiselt puudujäägid riigi õiguslikus ülesehituses. Laiendades suveräänsuse mõistet, lisades sellele teised võimu vormid, mis ei ole otseselt juriidilised, jõuame me *de facto* suveräänsuse ideeni: võime ja suutlikkus teostada võimu (McConnell 2009, lk. 345). *De jure* tunnustamine tähendab, et ka õiguslikult on

riigis kõik korras ja teised riigid on valmis riiki aktsepteerima sellisel kujul nagu ta on. Fiona McConnell on defineerinud tunnustamist kui seaduslikku mehhanismi, mille läbi riigid "hakkavad eksisteerima". Tunnustamise all mõistetakse kokkuleppeliselt *de jure* tunnustamist või "õiguslikku" suveräänsust piiritletud territooriumil (McConnell 2009, lk. 345).

Tavaliseks praktikaks on kujunenud, et rahvusvahelises seaduses tunnustab riik üldiselt valitsust, millel on efektiivne kontroll enda territooriumi üle. Kuid seda ei saa lugeda reegliseks, millel puuduvad erandid (Talmon 1998, lk. 1). Selline põhimõte on lootustandev eksiilvalitsuste tunnustamise seisukohast, kuna eksiilorganisatsioonidel on võimatu efektiivset kontrolli omada alade üle, mille legitiimseks valitsuseks nad ennast peavad.

Riikide ja eksiilvalitsuste tunnustamist koos käsitletud Scott Pegg märkis, et see vähene akadeemiline huvi, mis on pööratud *de facto* riikidele, on hästi kohaldatav ka eksiilvalitsustele. Pegg leiab, et *de facto* tunnustatud riikidel ei ole perspektiivi ja nende alistamine ja taasliitmine on paratamatu (McConnell 2009, lk. 344). Antud kontekstis peetakse *de facto* tunnustusega riiki setsessiooni teel tekkinud riigiks. Seetõttu pole ta ka saanud *de jure* tunnustamist. *De jure* tunnustamine ei tähenda, et selle omandamise järel on riik kaitstud okupeerimise või anneksiooni eest. Selle näite alusel tähendab riigi *de jure* tunnustamine hoopis seda, et teistel riikidel puuduvad territoriaalsed nõudmised *de jure* tunnustatud riigi aladele. Praegused eksiilvalitsused peaksidki sellisel juhul enamasti olema tunnustamata või endiste *de facto* tunnustatud riikide paguluses viibivad valitsused.

Juhul, kui riik kaotab enda alad teise riigi agressiooni tagajärjel, ei ole okupeeriv jõud õiguspärase suveräänsuse pärija. Okupeeritud territooriumil on hoopis sõja abil loodud ja jõul põhinev valitsus (Oppenheimer 1942, lk. 571). Hoolimata sellest, kas riik oli enne pagulusse asumist rahvusvaheliselt tunnustatud või mitte, on eksiilvalitsuse tunnustamiseks vaja suveräänsete riikide poliitilist otsust. Eksiilvalitsus esindab okupeeritud või annekteeritud riiki ainult siis, kui ta on selleks tunnustatud (Talmon 1998, lk. 116). Paljude eksiilvalitsuste ebaedu tunnustamise nõudmisel jääbki selle taha, et enne eksiili asumist ei tunnustatud riiki ega valitsust.

Tunnustamist liigitades saame eristada kolme peamist tunnustamise alust: poliitiline (*political recognition*), seadusepõhine (*legal recognition*) ja ühiskondlik tunnustamine (*civil recognition*). Poliitiline tunnustamine on formaalne akt, mille läbi üks suverääne riik tunnustab nõuet riiklusele või legitiimsele juhtimisele. Seaduslik tunnustamine on tunnustamise otsus, mis põhineb hulgal objektiivsetel seaduslikel kriteeriumitel. Ühiskondlik tunnustamine põhineb populaarsel moraalsel arvamusel, mis väljendub kodanikuühiskonnas seda esindavate riiklike kui ka mitteriiklike institutsioonide läbi (Solane 2002, lk. 109). Antud käsitlust on võimalik kasutada nii riikide kui ka eksiilvalitsuste tunnustamise seisukohast. Loetelu kirjeldab, millistel kaalutlustel võidakse riigi või eksiilvalitsuse tunnustamise otsus vastu võtta. Oluline on mõista, et otsus võib sündida ka mitme punkti koosmõjul. Unustada ei tohi, et tunnustamise lõpliku otsuse võtab vastu siiski suveräänse riigi valitsus.

Riikide ja valitsuste tunnustamist peetakse sõltuvaks ka rahvusvaheliste osaliste normatiivsetest otsustest. See ei tähenda, et tunnustamise praktikad riikide ja valitsuste suunal oleks kriteeriumite järgi tähtsamad kui reaalspoliitika. Seaduslikud ja moraalsed kriteeriumid võivad ainult kujundada ja piiritleda tunnustamise praktikad, kuid mingil juhul ei saa nad olla tunnustamist dikteerivaks jõuks (Shain 2005, lk. 114). Tunnustamise puhul ei ole rahvusvahelise õiguse põhimõtted kaugeltki määravaks teguriks. Kõik otsused, mis puudutavad eksiilvalitsuste tunnustamist, olenevad ennekõike eelmainitud valitsuse poliitilisest otsusest. Suuremat mõju võib valitsuse otsusele avaldada pigem aktiivne kodanikuühiskond ja kõrge moraal ühiskonnas. Kodanikuühiskonna toetus tunnustamisele ei eelda, et riigi või eksiilvalitsuse tunnustamine oleks välispoliitiliselt kõige kasulikum otsus riigi jaoks. Selline tunnustamine toimuks vaid väga tugeva ühiskondlikule surve mõjul ja selleks on vajalik kõrge kodanikuaktiivsus ja valitsuse otsus tulla vastu siseriiklikule survele.

Solane väidab, et tunnustamine ei ole enam ainult suveräänsete riikide eriõigus. Tänapäeval hõlmab rahvusvaheline areen mitmeid mitte-riiklike tegutsejaid, kvaasiriike (*quasi-state*) ja rahvusvahelisi tegutsejaid, mis avaldavad erineval määral mõju institutsioonidele ja organisatsioonidele (nt. Euroopa Parlament). Veel tuleb arvestada sellega, et tänapäeva demokraatiate manifestid näevad ette võimude lahususe põhimõtet- eraldatud on üksteisest seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim. Erinevad

institutsioonid ei pruugi alati tunnustamise küsimuses üksmeelel olla, mistõttu võivad vahepeal ka riigisisest tekkida vastuolud tunnustamise osas. (Solane 2002, lk. 109) Levinud institutsionaalse tasandi konfliktiks on, et valitsuse ja parlamendi saadikute seisukohad tunnustamise osas ei ühti. Valitsuse poliitiline motiiv ei saagi olla kõigi poolt mõistetav, ning mõõduka vastuseisu korral jääb valitsuse otsus riigi ametlikuks välispoliitikaks. [SEO](#)

Üritades kukutada kodumaal võimul olevat valitsust, on välismaal viibiv eksiilvalitsus tunduvalt ebasoodsamas olukorras poliitilise legitiimsuse nõude esitamiseks. Lisaks sellele kaugeneb eksiilvalitsus iga päevaga ruumilise ja ajalise eraldatuse tõttu tegelikust olukorrast kodumaal. Muidugi võib suhtlus- ja majandussidemete kasvades eksiilorganisatsiooni roll kodumaa poliitikas muutuda (Torres 2001, lk. 39). Siiski on tegemist üpris lootusetu ettevõtmisega, kui eksiilvalitsusel puudub tunnustus teiste suveräänsete riikide poolt või kui kodumaal võimul olev valitsus pole majanduslikes raskustes ega tõsistes rahvusvahelistes konfliktides teiste riikidega. Raskustest hoolimata ei loobu tunnustamata või tagasivõetud tunnustusega valitsused enda nõuetest (*governmental claims*). Selle asemel investeeritakse palju energiat sümboolsetesse tegevustesse, mis projekteerivad tugeva kujutise eksiilvalitsusest (Shain 2005, lk. 116). Suveräänsete riikide seas tunnustamata jäänud eksiilvalitsuste edaspidine tegevus näeb ette riikide survestamist enda tunnustamiseks avaliku arvamuse ja kodanikuühiskonna kaudu. Nii tegutsedes seatakse eesmärgiks suurendada suveräänse riigi valitsuse poliitilist huvi eksiilvalitsuse tunnustamise vastu. Avalik arvamus on demokraatlikus riigis üheks arvestatavaks teguriks välispoliitika kujundamisel ja valitsuse poliitiliseks huviks on sellisel juhul soov mitte minna vastuollu avaliku arvamusega.

Suveräänse riigi poolt tunnustamine on kõrgeim tunnustus, mida eksiilorganisatsioonil on võimalik saada. Eksiilvalitsust tunnustades kinnitab suveräänne riik pagulasvalitsuse nõuet olla oma kodurahva seaduslik autoriteet ja riikliku tasandi autentne esindaja (Shain 2005, lk. 113). Siit tulenebki eksiilvalitsuse tunnustamise üks peamisi probleeme: eksiilvalitsust tunnustades seab suveräänne valitsus automaatselt kahtluse alla selle riigi territoriaalse terviklikkuse, kelle alade üle eksiilvalitsus võimu taotleb. Tunnustades eksiilvalitsust ei tunnustata alasid kontrollivat riiki territooriumi õiguslikuks valitsejaks. Sellise otsusega pannakse ohtu head suhted teise riigiga, kelle

territoriaalne terviklikkus kahtluse alla seatakse. Eksiilvalitsuste tunnustamist ei saa seetõttu tänapäeva rahvusvahelistes suhetes levinud praktikaks pidada. Probleemile lähenetakse teistsuguse nurga alt. Eksiilvalitsus võitleb selle nimel, et kodumaal elavate rahvuskaaslaste inimõigused oleksid kaitstud. Eksiilvalitsus esindab rahvust, kellel ei ole oma riiki ja keda loetakse osaks ühe suurema riigi populatsioonist. Tegemist on vähemusega, keda üritatakse siduda tugevalt riigi põhirahvuse külge. Selline poliitika tähendab enamasti vähemusgrupi inimõiguste rikkumist. Eksiilvalitsuse tegevuse üheks eesmärgiks on juhtida rahvusvahelise üldsuse tähelepanu kodumaal toimuvale inimõiguste rikkumisele ja seeläbi parandada enda rahvuskaaslaste elamistingimusi. Eksiilvalitsuse seisukohast on oluline, et säiliks nende keel, kultuur ja rahvus, keda nad esindavad. Ilma selle tingimusega ei ole eksiilvalitsusel võimalik enda eesmärke saavutada. Valitsused ei ole valmis seadma kahtluse alla teiste riikide territoriaalset ühtsust, samas ollakse valmis reageerima inimõiguste rikkumisele.

Välispoliitika inimõiguste valdkonnas on otsuste tegemine ja prioriteetide seadmine keeruline. Seda kahel peamisel põhjusel: 1) Inimõiguspoliitika võib seada ohtu sõbralikud suhted teiste riikidega. 2) Inimõiguspoliitika tegeleb küsimustega, mida peetakse teise riigi siseasjadeks. (Baehr, Castermans-Holleman 2004, lk. 45) Teist riiki inimõiguste rikkumises süüdistades või riigi alasid taotlevat eksiilvalitsust tunnustades pannakse ohtu enda head suhted teise riigiga. Mõlemal juhul on tegu teise riigi siseasjadesse sekkumisega. Vahe on selles, et inimõiguspoliitikat propageerides ei panda kahtluse alla riigi territoriaalset terviklikkust. Väärtuste propageerimine demokraatlike lääneriikide näitel tähendab eeskätt inimõiguste ja õigusriigi põhimõtete järgimist välispoliitikas. Valitsus peab otsustama kas ja kuna on inimõigused prioriteetsemad kui teised välispoliitilised kaalutlused nagu rahvuslik julgeolek, väliskaubandus ja arengukoostöö. Erinevad poliitilised kaalutlused võivad olla omavahel konfliktis ja siis jääbki valitsuse ülesandeks valida prioriteedid. (Baehr, Castermans-Holleman 2004, lk. 46)

2. Tiibeti eksiilvalitsus

2.1 Tiibeti eksiilvalitsuse tekke ja olemuse taust

Hiina impeeriumi alad jaotusid Quingi dünastia langemise tagajärjel üksteisega konkureerivate sõjapealike vahel ja uuel Hiina keskvoimul Hiina Vabariigil (edaspidi HV) puudus sõjaline jõude, et hoida endiseid impeeriumi äärealasid enda kontrolli all. HV püüet alasid ühendada raskendasid veel kodusõda ja Jaapani sissetung Mandri-Hiinasse. Tiibet kuulutas ennast Hiinast eraldiseisvaks osaks 1911. aastal, kui dalai-laama haaras Tiibetis võimu. (Spreling 2004, lk. 4). HV oli võimetu, et muuta toimunut, kuid siiski ei tunnustatud Tiibeti suveräänsust. Nii puuduski Hiina keskvalitsusel reaalne kontroll Tiibeti alade üle kuni 1951. aastal HRV taastas Hiina võimu Tiibeti aladel. (Spreling 2004, lk. 5). Vahepealset aega Holsti suveräänsuse käsitluse abil mõtestades saab öelda, et Tiibetil oli olemas siseriiklik suveräänsus ehk kindlaim võim antud territooriumil (Toomla 2012, lk. 102). Tegu oli religioosselt kokkuhoidva riigiga, kus dalai-laama oli riigi vaimse ja ilmaliku elu juht. Puudus aga väline suveräänsus ehk rahvusvaheline tunnustus. Tänu geograafilisele eraldatusele on Tiibet olnud traditsiooniliselt isoleeritud ala. Rahvusvahelise tunnustuse puudumist saabki seletada riiki iseloomustava isolatsiooniga. Ei osatud hinnata rahvusvahelise tunnustamise tähtsust ja seega puudus ambitsioon diplomaatiliste pingutuste tegemiseks. Selleks ajaks kui HRV taastas kontrolli Tiibeti alade üle, ei olnud Tiibeti riiki tunnustatud ühegi suveräänse riigi poolt. Peagi suruti Tiibetile peale 17-punktiline leping, millega oli Tiibet sunnitud kinnitama, et on HRV autonoomne osa. Hiina pool ei pidanud aga lepingu punktidest kinni ja olukord kulmineerus tiibeti rahva ülestõusuga, mis suruti jõuga Hiina vabastusarmee poolt maha. Tiibetis toimuvate rahutuste ajal põgenes dalai-laama koos 80 000 tiibetlasega Indiasse ja lõi 1959. aastal Tiibeti eksiilvalitsuse. (Spreling 2004, lk. 9). Dalai-laama initsiatiivil on Tiibeti olukorrale rahvusvahelisel tasandil pööratud korduvalt tähelepanu, kuid muutusi Hiina poliitikas see ei ole tinginud. Tänapäevaks tunnustavad riigid Tiibeti kuulumist HRV koosseisu. Eksiilvalitsusel puudub seevastu riikide tunnustus. Tiibeti eksiilvalitsust küll ei tunnustata rahvusvahelisel tasandil Tiibeti legitiimse valitsusena, kuid olukorrale on tähelepanu osutatud hoopis inimõiguste rikkumise osas. Rahvusvahelisel tasandil

leitakse, et HRV poliitika Tiibeti alade enda külge sidumisel lähevad vastuollu üldtunnustatud inimõigustega. Karmi poliitika tõttu on ohtu sattunud Tiibeti ainulaadne kultuur ja religioon. Hiina vastuolulisele käitumisele juhitakse siiski vähe tähelepanu. Riigid ei soovi tõstatada antud teemat, kuna nii tegutsedes seavad nad ohtu majanduslikud suhted HRVga.

HRV seisukoht näeb Tiibetit kui Hiina lahutamatu osa. Tiibeti omariiklust saab tõlgendada HRV retoorika järgi lühiajaliseks kõrvalekaldeks, mis tekkis Briti koloniaalpoliitika sekkumise tulemusel. (Spreling 2004, lk. 3). Sellest lähtuvalt on Hiina käitunud suhtluses Tiibeti eksiilvalitsusega väga järeleandmatult. On tehtud selgeks, et läbirääkimislaua taha istutakse ainult tingimusel, kui välistatakse igasugused Tiibeti eksiilvalitsuse separatistlikud nõudmised (Kurnosenko 2011, lk. 11). Hiina-poolne suhtumine dalai-laamasse on äärmiselt negatiivse kuvandiga. Heade diplomaatide suhete aluseks HRVga, nagu iga teise riigiga, on vastastikune üksmeel teineteise alade terviklikkuse suhtes. Ilma sellise üksmeeleta ei saagi rääkida kahe riigi vahelistest diplomaatistest suhetest. Hiina puhul nimetatakse seda „ühe Hiina“ printsiibiks. „Ühe Hiina“ printsiip tähendab Hiina riikliku terviklikkuse tunnustamist ning tõdemist, et Mandri-Hiina, Tiibet, Hong Kong, Macau, Xinjiang ja Taiwan on kõik HRV osad. (Allikmaa 2006, lk 12) Poliitika, mis lähtub sellisest printsiibist on „ühe Hiina“ poliitika. „Ühe Hiina“ printsiipi saab tõlgendada ka nii, et nimetatud alad loetakse hoopis Hiina Vabariigi ehk Taiwani territooriumiks. Levinumaks praktikaks on kujunenud siiski HRV tunnustamine ja sellest lähtuvalt käsitletavad antud töö raames „ühe Hiina“ printsiipi kui eelmainitud alade käsitlemist HRV osadena. Kõik riigid, kes enda tegudes või sõnades lähevad vastuollu „ühe Hiina“ poliitikaga, satuvad automaatselt HRV pahameele alla. Hiina on äärmiselt tundlik enda territoriaalsete probleemide suhtes. Kõik avalikud pöördumised, mis seavad kahtluse alla Hiina territoriaalse terviklikkuse, loetakse sekkumiseks riigi siseasjadesse. Seni kuni rahvusvaheline ühiskond tunnistab, et Tiibet on HRV osa, saab Hiina poliitiline eliit tõrjuda endale suunatud kriitikat sellega, et sekkutakse riigi siseasjadesse. (Sloane 2002, lk. 185) Sarnase reaktsiooni põhjustavad ka dalai-laama visiidid kolmandatesse riikidesse. Juba ainuüksi visiidi toimumisel teeb Hiina avalikke pöördumisi teatamaks enda vastuolust

dalai-laama külaskäigule. Olukorda võimendab kordades kõrgemate riigijuhtide otsus kohtuda pagulasvalitsuse juhiga.

Vastupidiselt HRV veendumusele on Tiibeti eksiilvalitsuse seisukoht, et Tiibeti liitmine HRVga ei olnud õiguslik (Spreling 2004, lk. 4). On arusaadav, et kompromisse tegemata probleem iseenesest ei lahene. Seda mõistes on dalai-laama eksiilvalitsuse juhina teinud tavatu järeleandmise ja loobunud Tiibeti iseseisvuse nõudmisest. Selle asemel propageerib ta kesktee poliitikat, mis näeb Tiibeti piirkonna autonoomia suurendamist, pooldades Tiibeti jäämist HRV koosseisu. Dalai-laama eesmärgiks on püüelda kompromissi poole HRV ja eksiilvalitsuse vahel, panustades kahe poole vahelisse dialoogi. Ta peab oluliseks Tiibeti autonoomia tegelikku suurenemist. Praegu on Tiibet ametlikult HRV autonoomne osa enda valitsusega. Tõsiasi on see, et Tiibeti autonoomse üksuse eesotsas seisvad juhid on ametikohale määratud Hiina keskvalitsuse poolt ja esindavad pigem Pekingi kui Tiibeti huve (Kurnosenko 2011, lk. 14). Hiina pool peab dalai-laama vastutulekut poliitiliseks trikiks, mille eesmärk on ikkagi HRV killustamine. Kuna Hiina ei ole huvitatud praeguse olukorra muutumisest, on eksiilvalitsuse eesmärgiks tekitada rahvusvahelise surve kaudu Hiina-poolset huvi kahepoolseteks läbirääkimisteks. Sellest lähtudes on dalai-laama kui eksiilvalitsuse juhi ülesanne tegeleda Tiibeti olukorra teadvustamisega rahvusvahelisel tasandil. Tiibeti eksiilvalitsusest rääkides on oluline rõhutada dalai-laama kesket rolli. Eksiilvalitsusele on iseloomulikuks saanud budistlik mittevägivaldsuse põhimõte ja selle juhi dalai-laama isiksuse suur autoriteet. Nii sai dalai-laamast Tiibeti olukorra eestkõneleja, keda on mittevägivaldse lahenduse otsimise eest tunnustatud Nobeli preemiaga (Kurnosenko 2011, lk. 14). Hoolimata faktist, et Tiibeti eksiilvalitsust ei ole rahvusvaheliselt tunnustatud, leiavad dalai-laama visiitid siiski kohaliku meedia poolt laialdast kajastamist. Kõrgete riigiametnike kohtumiste korral võib visiit leida kajastamist ka välismaedias. Dalai-laama otsus loobuda eksiilvalitsuse poliitilise liidri rollist pole vähendanud tema seotust Tiibeti olukorraga ega ka visiitide laialdast kajastamist meedias. Dalai-laama näol on samaaegselt tegemist religiooselt austatud ja rahvusvahelisel tasandil mõjuvõimsa isikuga. Eesti puhul ei saa rääkida, et dalai-laama visiit oleks oodatud religioossetel põhjustel. Pigem näeb Eesti avalik arvamus teda kui

rahvusvaheliselt kõrgelt austatud isikut, kes seisab Tiibeti iseseisvuse eest. Seetõttu on riigile tema visiite vastuoluline võõrustada.

Aja jooksul on toimunud märgatav muutus dalai-laama sõnumis. Vastupidiselt avaliku arvamuse püsivale toetusele on dalai-laama teinud järeleandmisi HRV jäikadele seisukohtadele, võttes eesmärgiks kesktee poliitika. Luues seoseid teoreetilise osaga võib öelda, et Tiibeti eksiilvalitsus ei ole traditsiooniline eksiilvalitsus. Budistlikud mõjud ja aja jooksul toimunud järeleandmised nõudmistes on muutnud eksiilvalitsuse eesmärgi tavalisest tagasihoidlikumaks. Lisaks sõnumi muutusele loobus dalai-laama 2011. aastal ametlikult poliitilise liidri rollist andes vastutusrikka ametikoha demokraatlikul teel valitud Tiibeti eksiilvalitsuse peaministrile Lobsang Sangayle. Dalai-laama otsus poliitilise liidri rollist loobuda on selge samm lähenemisest läänelikele põhimõtetele, kus lahutatakse riik religioonist. Sarnaseks sammuks on Tiibeti eksiilvalitsuse peaministri kandidaadi valimine demokraatlikul teel, mitte enam traditsioonide põhjal (Hanso, 2011). Eelmainitut saab käsitleda kui asjaolu, et Tiibeti eksiilvalitsus on riikide puuduliku toetuse tõttu hakanud investeerima sümboolsetesse tegevustesse. Eesmärgiga luua võimalikult tugev kujutis eksiilvalitsusest avaliku arvamuse ja kodanikuühiskonna silmis, on dalai-laama teinud sagedasi visiite erinevatesse riikidesse ja pingutanud eksiilvalitsuse demokratiseerimise nimel.

Teoreetilises osas sai välja toodud kaks peamist motiivi, mille alusel kodanikuühiskond toetab riikide või eksiilvalitsuste tunnustamist: ideoloogiline sümpaatia ja humanitaarne mure. Järgnevalt analüüsin, kuidas rakendab Tiibeti eksiilvalitsus enda poliitikas neid motiive. Leian, et ideoloogilist sümpaatiat saab Tiibeti eksiilvalitsuse näitel jagada omakorda veel kaheks. Ühel juhul võib Tiibeti eksiilvalitsuse toetamise motiiviks pidada kodanikuühiskonna vastandumist kommunistlikule ideoloogiale. Kommunistlikku ideoloogiat järgiv Hiina on totalitaarne riik, mis ei austa inimõiguseid ega teisi lääneühiskondadele omaseid põhimõtteid. Leian, et Tiibeti eksiilvalitsuse toetus võib seetõttu tugineda suurel määral antipaatial kommunistliku ideoloogia vastu. Eesti puhul on seda võimendavaks teguriks lähiajalukku jääv kommunistlik kogemus. Teisel juhul on võimalik mõtestada ideoloogilist sümpaatiat kui austust Tiibeti kultuuri ja budismi vastu. Tänu dalai-laama religioossele tähtsusele on eksiilvalitsuse juht suutnud siduda omavahel edukalt Tiibeti olukorra ja budistliku mõtteviisi. Muidugi

tuleb tõdeda, et Tiibetis oli usutraditsioon ja rahvuslus juba varem tihedalt seotud (Herkel, 2011). Toodud mõttekäigu eesmärk ei ole samastada omavahel religiooni ja ideoloogia mõisteid. Eesmärgiks on hoopis näidata, kuidas eksiilvalitsuse seostamine budismiga aitab pälvida avaliku arvamuse toetust ja positiivset tähelepanu. Heaks näiteks eksiilvalitsuse ning budismi tihedast seotusest ja sellega kaasnevast avaliku arvamuse toetusest on asjaolu, et viimane Eesti visiit oli korraldatud Eesti Budismi Instituudi poolt. Instituut oli huvigrupp, kes aitas korraldada visiiti ajal, kui valitsus ülesannet vältis.

Teine motiiv, mille alusel kodanikuühiskond toetab riikide või eksiilvalitsuste tunnustamist, on humanitaarsed mured. See tähendab muret inimeste olukorra pärast, kelle üle eksiilvalitsus legitiimset võimu nõuab. Tiibeti puhul on selleks motiiviks täpsemalt mure inimõiguste olukorra pärast. Taoliste probleemide tõstatamine HRVs on olnud eksiilvalitsuse töös aktuaalne tänapäevani. Algselt kaasnes võimuvahetusega vägivallaline, mille ulatusest ei olnud teistel riikidel ettekujutust. Kommunistliku režiimiga kaasnenud kannatused varieerusid otsesest vägivallast Tiibeti elanike vastu kuni läbimõtlematute poliitikate tõttu tekkinud näljahädadeni (Herkel, 2011). Pika aja jooksul on olukord Tiibetis paranenud, kuid HRV karmid poliitikad, mille eesmärgiks on siduda tiibetlasi veel tugevamalt HRVga, lähevad vastuollu üldtunnustatud inimõigustega.

Leian, et samuti nagu HRV survestab riike usujuhiga mitte kohtuma, survestab dalai-laama omakorda riikide valitsusi läbi avaliku arvamuse Tiibeti eksiilvalitsust tunnustama. Vahe on lihtsalt selles, milliseid meetmeid on pooltel efektiivseks survestamiseks võimalik kasutada.

2.2 Dalai-laama visiitide kajastamine Eesti meedias

Meediakajastuste uurimine antud töö raames on vajalik juba põhjusel, et dalai-laama ja poliitikute vahelised kohtumised on toimunud mitteametlikult ja seega ei ole neid kajastatud mujal kui meedias. Avalikku arvamust peegeldades aitab meedia mõista, kuidas suhtub avalik arvamus dalai-laama visiitidesse. Tihti viidatakse meediale kui neljandale võimule riigis, mis on teemade tõstatamisega ja probleemidele tähelepanu juhtimisega võimeline mõjutama poliitilisi otsustusprotsesse. Meedia võib enda tegevusega suurendada survet valitsemisringkonnale dalai-laamaga kohtumiseks. Kolme visiidi meediakajastusi analüüsides on märgata, kuidas meedias on järjest enam hakatud tähelepanu pöörama erinevatele visiitidega seonduvatele aspektidele, nagu näiteks HRV suhtumist dalai-laama külaskäikudesse. Lahatakse laiemalt võimalikku Hiina reaktsiooni dalai-laama ja poliitikute kohtumisele, samuti Hiina võimalusi mõjutada Eestit majanduslikult. Kriitika valitsusjuhtide tegevuse suhtes on suurenenud majanduslike sidemete kasvades Hiinaga. Nende tendentside põhjal väidan, et dalai-laama visiitide puhul on meedia ja seeläbi ka avaliku arvamuse huvi järjest süvenenud. Dalai-laama meediakuvand on olnud iga visiidi ajal äärmiselt positiivne. Meedias vastandatakse dalai-laama leebele rahu kuulutavale isiksusele HRVd, kes on omandanud agressiivse ning enda poliitikat pealesuruva kuvandi. Avaliku arvamuse toetust dalai-laamale võib seletada võimest samastada ennast tiibetlastega. Olles samuti okupeeritud suure kommunistliku naaberriigi poolt, otsis Eesti rahvusvahelist toetust ja tunnustust teistelt riikidelt. Eesti elanikkond mõistab väga hästi, miks on oluline seista selliste väärtuste eest, mida propageerib dalai-laama. Avaliku arvamuse ja ametliku välispoliitika vastuolu põhinebki sellel, et teadvustatakse endale Tiibetis toimuvat, kuid ametliku välispoliitika raames käitatakse ikkagi teistmoodi.

Olles, kätte saanud oma ihaldatud vabaduse ja diplomaatilise tunnustuse,
kipume keelama seda rahvastele, kellel on samasugune saatus.

(Vilgats, 1991)

Selleks, et töö jääks lubatud mahu piiresse, eeldan, et Eesti avalik arvamus toetab Tiibeti eksiilvalitsuse juhi dalai-laama tegevust ja põhimõtteid.

2.3 Dalai-laama visiitide sõnum

Dalai-laama 1991. aasta visiidi raames kajastab Postimees, et tiibetlaste juht saabus Eestisse tooma õnnesoove eestlastele rahvusliku iseseisvumise puhul ja loodab, et Eesti toetab ka Tiibeti rahva iseseisvumispüüdlusi (Vilgats, 1991). Samuti avaldas dalai-laama visiidi käigus lootust, et Eesti ja paljude teiste väikeriikide surve maailma avalikkusele sunnib ka suurriike muutma oma suhtumist tiibetlastesse (Vilgats, 1991). Sõnum, mida meedia väitis eksilvalitsuse juhti kuulutavat, on vastuoluline, kuna dalai-laama juhendus juba sellel ajal kesktee lähenemisest. Muidugi on võimalik, et dalai-laama arvestas eestlaste suurema toetusega ja lubas endale sellest lähtuvalt julgemaid väljaütlemisi. Kontrasti meediakajastustega loob aga Tartu Ülikooli aulas peetud kõne, kus dalai-laama esines eeskätt kui budistlik usujuht. Ainukeseks vihjeks Tiibeti olukorrale võib pidada tähelepanu juhtimist Eesti ja Tiibeti analoogsele olukorrale. Ülejäänud kõnes tähtsustas dalai-laama kaastunnet ja teistest hooliva suhtumise vajadust, mis on ühed budismi peamised põhimõtted. (Dalai-laama, 1997) Meedias kajastatu ja aulas peetud kõne sõnumid erinesid kardinaalselt. Seetõttu tuleb 1991. aasta visiidi meediakajastustesse suhtuda kriitiliselt. Seda, kas dalai-laama eesmärgiks oli Tiibeti iseseisvuse propageerimine, on raske tõestada, kuna avalikest esinemistest puuduvad televisiooni- või raadioülesvõtted. Andmed visiidi kohta pärinevad valdavas enamuses ajaleheartiklitest. Postimehe artiklite ja TÜ aulas peetud kõne videosalvestuse võrdlusel jääb mulje, et ajakirjanikud ei kajastanud visiiti piisavalt objektiivselt. Tundub, et ei püütud edasi anda dalai-laama sõnumit, vaid hoopis Eestis valitsenud meeolelu. Äsja iseseisvuse saavutanud Eesti rahvas samastas end Tiibetiga ja pidas antud probleemi lahendamisel ainukeseks mõeldavaks sammuks Tiibeti iseseisvaks saamist. Leian, et selline mõtteviis avaldas oma mõju ka visiiti kajastavatele ajakirjanikele. HRV seisukoht, et dalai-laama taotleb Tiibeti separatsiooni, on 1991. aasta visiidi meediakajastuste põhjal täiesti õigustatud, sest meediakajastustes mainitakse selgelt, et dalai-laama sõnumiks on Tiibeti iseseisvuspüüdluste propageerimine.

Vahetult enne 2001. aasta visiiti ütles dalai-laama Ida-Euroopa eriesindaja Chimme Choekyapa, et visiidil Baltimaadesse on kaks peamist eesmärki: inimlike väärtuste

propageerimine ning erinevate usundite vastastikune ühendamise ja lähendamise (Mart Laar võib..., 2001). Tiibeti iseseisvumist ega ka autonoomia saavutamist pole üldse mainitud ja sellest võis järeldada, et dalai-laama tuli visiidile ennekõike usulise juhina. Samas propageerides inimlikke väärtusi on kerge juhtida tähelepanu olukorrale Tiibetis. Tallinnas toimunud pressikonverentsil heitis dalai-laama budistliku usujuhina ette materiaalsete väärtuste liiga suurt tähtsustamist lääneühiskondades. Eksiilvalitsuse juhina mainis dalai-laama, et Tiibeti probleemi lahendus seisneb vastastikusel teineteise mõistmises mitte iseseisvuse saavutamises. Tähtsustada tuleb dialoogi, mis põhineb mittevägivaldsetel põhimõtetel. Probleemiks peab ta Hiina järeleandmatuid seisukohti ja usalduse puudumist. (XIV dalai-laama pressikonverents..., 2001) Dalai-laama vastandas ennast osavalt rahuliku ja loogilise arutlusega HRV jäikadele seisukohtadele. Ta ei kritiseerinud ega rünnanud otseselt HRVd, kuid andis loogilise arutluse käigus selgelt mõista, et sealne poliitiline süsteem on temale isiklikult vastumeelne. Samuti näitas ta üles eksilvalitsuse avatust kompromissidele ja soovi parandada suhteid HRVga. Visiidiga avaldas dalai-laama Hiinale survet astuma dialoogi eksilvalitsusega.

Visiidi raames jõudis dalai-laama pidada TÜ aulas loengu teemal „Uue aastatuhande eetika“, milles ta väärtustas demokraatlikke põhimõtteid ja õigust rahvaste iseseisvusele. Samuti heitis dalai-laama ette ükskõiksust inimväärtuste suhtes ning moraali ja eetika tähtsuse vähenemist läänemaailmas. Loengu jooksul arutles ta ka totalitaarse süsteemi vigade üle. (Uue aastatuhande eetika, 2004). Loeng oli sisult sarnane pressikonverentsile ning kinnitab, et dalai-laama on oskuslikult sidunud mõlemad ametid olles eksilvalitsuse juht ja budismi usulahu juht. Loengut ja visiiti üldisemalt saab iseloomustada, kui Tiibeti olukorra tõstatamist läbi budistliku mõtlemise ja inimväärtuste tähtsustamise. Selle visiidi puhul on kesktee lähenemine juba paremini välja paista.

Dalai-laama viimasel visiidil Eestisse 2011. aasta augustis pidas ta Kaitseuringute keskuses Tiibeti-teemalise loengu, kus ta väitis, et moraalne eetika on maailmarahu alus ja väikerahvad saavad sellesse paremini panustada. Nii öeldes tegi usujuht selge vihje, et Eesti panustaks rohkem väärtuspõhisesse välispoliitikasse. Mõtestades suhteid Hiinaga mainis ta, et koostöö Hiina valitsusega on raske. Dalai-laama avaldas lootust, et rahva tähtsus Hiina valitsuse poliitikates kasvab ja seeläbi hakkavad toimuma muutused

ametlikes seisukohtades. (His Holiness the..., 2011) Visiidi ametlikul pressikonverentsil kõneles dalai-laama sarnaselt 2001. aasta visiidile, et materiaalsed väärtused ei taga õnne ja tähtsustas sisemisi väärtusi. Samuti rõhutas ta, et demokraatlikus ühiskonnas on meedia kohustuseks kajastada väga selgelt ümberringi toimuvat. Meedia ülesanne on uurida, mis tegelikult toimub ning seejuures tuleb jääda ausaks ja sõltumatuks. Pressikonverentsi üheks oluliseks sõnumiks oli see, et dalai-laama on loobunud poliitilise juhi rollist. Kõneledes usu tähtsusest tiibetlastele, mõtestas ta Tiibeti probleeme just religioosete piirangute kaudu. (His Holiness Meets..., 2011). Dalai-laama tähtsustas meedia ülesandeid demokraatlikus ühiskonnas, kuna peab ajakirjanduse rolli Tiibeti probleemi teadvustamisel oluliseks. Öeldu motiiviks võib pidada ka seda, et eksiilvalitsuse tegeliku autonoomia nõuet ei tõlgendataks sarnaselt 1991. aasta visiidile kui Tiibeti iseseisvuse nõudmist.

Dalai-laama jõudis viimase visiidi jooksul pidada ka avaliku kõne Tallinnas Vabaduse väljakul. Enne kõne põhiteema juurde asumist kinnitas ta, et toetab Tiibeti probleemi sisulist lahendust, mitte separatsiooni, rõhutades nii vajadust mõtestatud autonoomia järele. Ta tõdes küll, et Tiibet on ajalooliselt, keeleliselt ja geograafiliselt olnud Hiinast eraldiseisev, kuid sellest hoolimata peab tänapäevaks väljakujunenud olukorras tähtsamaks ühist huvi (*common interest*). Tehes nii selgeks, et Tiibeti eksiilvalitsuse toetamine ei tähenda Hiina vastasust, vaid toetus Hiina rahva (HRV aladel elavate inimeste) harmoonias koosseksisteerimisele. Dalai-laama pidas vajalikuks korrata, et on poliitilise vastutuse andnud edasi demokraatlike valimiste teel määratud poliitilisele juhtkonnale. (Dalai-laama kõne Vabaduse..., 2011). Seda mainis ta selleks, et Vabaduse väljakule kogunenud inimesed saaksid täpselt aru, mis on Tiibeti eksiilvalitsuse eesmärk. Eesti ajalugu Tiibeti olukorraga samastades eeldatakse, et Tiibet püüdleb iseseisvuse ehk separatsiooni poole. Usun, et dalai-laama sõnum ei ole hoolimata 2011. aasta visiidi laialdasest meedias kajastamisest Eesti avalikule arvamusele selgelt mõistetav. Tiibeti iseseisvumine ja autonoomia on avaliku arvamuse jaoks kergesti segamini minevad mõisted. Antud teema delikaatsust arvestades on iseseisvuse ja laiema autonoomia segamini ajamine Tiibeti eksiilvalitsuse püüetele pigem negatiivselt mõjuv. Selline väärarusaam õigustab HRV kartust, et suurem autonoomia viiks välja Tiibeti separatsioonini.

Visiite võrreldes on märgata, kuidas dalai-laama on hakanud järjest enam mõtestama suhteid Hiinaga, sidudes aktuaalseid probleeme tugevalt budistliku mõtlemisega. Hoolimata eksiilvalitsuse juhi rollist loobumisest teadvustab dalai-laama visiidi raames endiselt sama aktiivselt Tiibeti olukorda. Kõiki kolme visiiti omavahel võrreldes on näha, kuidas dalai-laama on suutnud aastatega järjest tugevamalt siduda omavahel budismi ja Tiibeti olukorda. Dalai-laamale on iseloomulikuks saanud sõnumi selguse rõhutamine ja võimalike valearusaamade ümber lükkamine.

3. Eesti Vabariigi välispoliitika

Selleks, et mõista paremini Eesti riigi välispoliitikat toon välja Välisministeeriumi poolt mõtestatud Eesti välispoliitika eesmärgid:

1. Julgeoleku kindlustatus ja jagamatus, rahvusvaheliste suhete stabiilsus ja ennustatavus
2. Eesti majanduse toimimise eelduste tagamine, liberaalsed majandussuhted ja majandusruum
3. Eesti isikute kaitse välismaal ja välissuhetes
4. Eesti mõjukus ja hea maine
5. Demokraatiat, inimõigusi, õigusriigi põhimõtteid, majandusvabadusi ja arengut edendav väärtuste ruum (Välisministeeriumi kodulehekülg)

Need eesmärgid ei ole ühekordselt saavutatavad, vaid tegemist on pigem põhimõtetega, mille poole tuleb pidevalt püüelda. Arusaadav on, et eesmärgid on järjestatud tähtsuse järjekorras. Esmatähtsaks peetakse julgeoleku kindlustamist. Julgeolek on vajalikuks eelduseks järgnevate punktide täitmisel. Ka majanduse toimimist võib tihedalt seostada julgeolekuga. Kui majandus ei toimi on oht jääda mõnest teisest riigist majanduslikult sõltuvaks.

Eesti välispoliitika kujundajate peamine eesmärk saada ELi ja NATO liikmeks on saavutatud. Saab väita, et nende eesmärkide eduka täitmise tagajärjel on Eesti välispoliitikas tekkinud tõsine identiteedikriis. (Allikivi 2007, lk. 163) Tegemist on eesmärkidega, mille poole on püüeldud taasiseseisvumisaja algusest saadik. Rahvusvaheliste organisatsioonide liikmelisusega on Eesti riik teinud teadlikult suure sammu julgeoleku kindlustamise vallas. Tänapäeva rahvusvaheliste suhete süsteemis ei ole riigi julgeolekut võimalik tagada pelgalt kaitsekulutusi suurendades ja kaitseuutlikkuse parandamise läbi. Eesti seisukohast on hoopis olulisem olnud enda Euroopa ja globaliseerunud maailmaga sidumine. Rahvusvahelistesse organisatsioonidesse kuulumine on üheks vaieldamatult parimaks viisiks kindlustada riigi julgeolekut. Seda teadvustades saab öelda, et Eesti välispoliitika esmaseks ja pikaajaliseks eesmärgiks oligi saavutada võimalikult kiiresti piisavad

Julgeolekutagatised. ELi ja NATO liikmelisuse saavutamist tulekski pidada taasiseseisvunud Eesti välispoliitika esimeseks etapiks. Välispoliitilistele eesmärkidele ei keskenduta ükshaaval, kuid julgeoleku parandamine on kindlasti teistest eesmärkidest prioriteetsem. Julgeolekuolukorra kiiremaks parandamiseks on loomulik proportsionaalselt suurem vahendite ja võimaluste suunamine eesmärgi saavutamiseks. Pärast enda julgeoleku kindlustamist saab riik keskenduda rohkem teistele välispoliitilistele eesmärkidele. Võib öelda, et julgeolekukaalutluste parandamise prioriteetsuse tõttu seisis kahepoolsete suhete arendamine Hiinaga pikalt tagaplaanil. Eestil puudusid huvid ja ressursid, et teha pingutusi sidemete tugevdamiseks. See eest on praeguseks suhete arendamine Hiinaga saanud aktuaalsemaks kui kunagi varem. Välisminister Urmas Paet rõhutas 2011. aasta ettekandes Riigikogule, et välispoliitilised suhted Aasiaga on paranemas. Riigi suurenenud huvist annab tunnustust ka Riigikogu aktiivsus Aasia suunal. (Paet, 2012) Järjest enam hakatakse mõtestama välispoliitilisi eesmärke Aasia suunal. Samal ajal on oluline mõtestada ka Eesti tähtsust HRVle ja teha sellest omad järeldused. Eesti Välisministeeriumi ametnike arvates on Hiina üldine poliitika olnud läheneda uutele ja neutraalsetele riikidele ja saavutada nendega tugevad sidemed (Allikivi 2007, lk. 189). Selline Hiina-poolne välispoliitiline praktika oli suureks abiks taasiseseisvuse aja alguses Eesti riigi rahvusvahelise julgeoleku kindlustamisel ja annab lootust heade suhete jätkumisele.

Hiina Eesti-suunalise poliitika eesmärk on hoida Eestit tänu headele bilateraalsetele suhetele pidevas majandusliku kasumi ootuses. Nii kindlustab Hiina RV, et Eesti välispoliitiline hoiak ei lähe vastuollu seni rangelt järgitud „ühe Hiina“ poliitikaga. Kas taoline võimaliku majandusliku kasumi poole püüdlemine tasub ära, kui samaaegselt tuleb teha järeleandmisi enda väärtuspõhisuses? Kuigi Eesti ametlik seisukoht on järjekindlalt toetanud „ühe Hiina“ poliitikat, on avalik arvamus veidi erineval seisukohal. (Allikivi 2007, lk. 176) Välispoliitika mõtestamine, mitte ainult huvide kohapealt on vajalik, et panna paika pikemaajalised eesmärgid. Oht on, et ühel hetkel ei ole valitsusel avaliku arvamuse surve tõttu võimalik üle vaadata inimõiguste rikkumisest ja seega nullitakse siiani rangelt järgitud poliitika positiivsed mõjud. Selleks, et saavutada pikaajalisemat majanduslikku kasu, on vajalik arvestada avalikku arvamust. Kahe riigi vahelised suhted, mis põhineks inimõiguste alasel koostööl ja

kolmanda sektori dialoogil peaaegu puuduvad (Allikivi 2007, lk.129). Sellised asjaolud annavad selget tunnistust, et Eesti huvid Hiinas põhinevad majandusliku kasu motiivil.

Praeguste bilateraalsete suhete taustal võib öelda, et Hiina on oskuslikult lahendanud enda keerulise territoriaalse olukorra. Pakkudes julgeolekulist kindlust ja kasutoovaid majanduslikke sidemeid, suudab Hiina vältida bilateraalses suhetes ebameeldivate teemade tõstatamist. Ei saa öelda, et Eesti oleks loobunud tähelepanu juhtimisest väärtustele nagu inimõigused ning õigusriigi põhimõte. Kuid kindlasti toimub seda tänu HRV eduka välispoliitika tõttu palju vähem, kui seda Eesti avalik arvamus nõuab. Eesti välispoliitika ei ole probleemi osas jätkusuutlikku lahendust loonud. Avalik arvamus on ametliku välispoliitilise seisukoha suhtes muutunud järjest kriitilisemaks.

3.1 Valitsuse suhtumine dalai-laama visiitidesse

Eesti ametlik retoorika HRVle on, et dalai-laama visiidi näol on tegu eraviisiidiga, mitte Eesti ametliku välispoliitikaga (Sulbi, 2011). Valitsuse suhtumist dalai-laama visiitidesse hindab HRV eeskätt valitsuse käitumise järgi. Peaminister, kui valitsuse juht, väljendab enda käitumisega kõige selgemalt valitsuse ja seeläbi ka riigi seisukohta. „Ühe Hiina“ poliitika järgimisel on oluline, et peaminister kui üks kõrgemaid riigijuhte ei kohtuks visiidi ajal dalai-laamaga. Seetõttu tuleb ka avalikes väljaütlemistes rõhutada, et dalai-laama visiitide ajal lähtutakse „ühe Hiina“ poliitikast. Välisministri tegevusel on samuti tähtis roll, kuna välisministeerium koordineerib valitsuse poolt vastuvõetud välispoliitikat ja esindab kõige otsesemalt Eesti ametlikku välispoliitilist seisukohta. Dalai-laama visiitide ajal on välisministeeriumi ülesandeks riigijuhte ametlikust seisukohast informeerida. Tehakse analüüse, milline on olnud teiste riikide praktika ja millised on kohtumise välispoliitilised tagajärjed. Otsuse, kas kohtuda või mitte, teeb iga inimene ise. Välisministri Urmas Paeti sõnul on demokraatlikus riigis igal inimesel õigus otsustada, kellega kohtuda või mitte kohtuda. (Soonvald, 2011). Välisministeerium ei saa riigijuhtidele selles küsimuses ettekirjutusi teha. Soovituste tegemisel lähtub välisministeerium välispoliitilistest põhimõtetest ja ei arvesta visiidi siseriikliku mõõdet. Välisministeeriumi kohustuseks on tagada võimalikult täpne ametliku välispoliitika järgimine ja hoida ära liigset seotust visiidi korraldamisega.

Kuna tegemist on siiski rahvusvahelisel tasemel kõrge külalisega, tuleb välisministeeriumil balansseerida avaliku arvamuse ja ametliku välispoliitika piiril. Riigi suhtumine visiiti ei tohiks olla külalise tähtsust alavääristav ja samas ei tohi näidata riigi liigset seotust. Muidugi on ka riike, kes on keeldunud lubamast dalai-laamat riigivisiidile. Viimane selline juhtum leidis aset 2011. aastal, kui Lõuna-Aafrika Vabariiki külastama pidanud dalai-laamale ei väljastatud viisat (Vosman, 2011). Otsust dalai-laamat visiidile mitte lasta võib pidada HRV tugeva surve tulemuseks. Sellist käitumist ei saa Euroopa kontekstis adekvaatseks lahenduseks pidada. Valitsus tunneks lisaks suurele avalikkuse pahameelele ka negatiivset rahvusvahelist tähelepanu.

Viimane dalai-laama visiit erineb eelmistest selle poolest, et aastast 2004 kuulub Eesti Euroopa Liitu (EL). Välisministeeriumi poliitikaküsimuste asekancler Sulev Kannike on öelnud: “Põhimõtteliselt on Eesti välispoliitika euroliidu liikmesriigina võtnud kursi, et inimõigustest räägime HRV-ELi dialoogi raames, meie hääl eraldivõetuna ei jõuaks ilmselt kuhugi.” (Sulbi, 2011). Leian, et selline seisukoht vastab osaliselt tõele. Väärtuspõhine välispoliitika oleks palju efektiivsem, kui see toimiks ELi tasandil. Eesti on tõesti olnud arvamusel, et ELis peaks välispoliitika olema ühtne, kuid selle all peetakse tavaliselt silmas ühtset Venemaa-suunalist välispoliitikat. Siiski, kui Eesti rõhutab väärtuspõhist poliitikat Venemaad puudutavates küsimustes, siis peaks seda tegema ka Hiina-Tiibeti küsimuses (Herkel, 2010). Kannikese väidet kriitilisemalt analüüsides tuleks esitada kaks tähtsat küsimust. Esiteks, kas Eesti panustab HRV-ELi vahelise dialoogi arendamisse ja selle kaudu inimõiguste propageerimisse? Leian, et kui see nii oleks, siis valitsus juhiks sellele ka tähelepanu. Kindel on, et panustatakse Eesti ja Hiina kahepoolsete suhete arendamisse. Teiseks, tuleb küsida kui edukaks ja aktuaalseks võib inimõiguste propageerimist HRV-ELi vahelise dialoogi raames pidada? Tuleb tõdeda, et EL pole suutnud luua ühtset ning toimivat välispoliitikat Hiina suunal. Efektiivne survevestamine ELi poolt inimõiguste vallas jääb seetõttu kaugemasse tulevikku. Suhtlusel Hiinaga juhitudakse majanduslikust koostööst, mis põhineb eeldusel, et vastav Euroopa partner ei tõstata Hiinale ebameeldivaid teemasid nagu inimõiguste rikkumine. Väärtustele saab pöörata tähelepanu, kui need ei lähe vastuollu majanduslike huvidega. Lääneriikidel on järjest raskem juhtida tähelepanu inimõiguste järgimisele Aasias, kuna tuleb arvestada Hiina kasvava rolliga maailmas.

(Sandschneider 2002, lk. 40) Praegune ELi sisene ühise Hiina-suunalise poliitika nõrkus loobki olukorra, kus Hiinal on kerge dalai-laama kohtumiste eel survestada erinevaid Euroopa riike ja majanduslikku kasumit pakkudes panna liikmesriigid kergesti taganema väärtuspõhisest välispoliitikast. See, et Euroopa riigid reageerivad erinevalt Hiina surveavaldustele, tõestab taaskord, et ELil on raskusi ühise välispoliitika koordineerimisel.

Tähtis on teadvustada, et EL, hoolimata praegusest sisekriisist, on endiselt Hiinale üks oluline partner. Seda mõistes ja selle järgi ühtset välispoliitikat kujundades, on kergem survestada inimõiguste rikkumist Tiibetis ja seda vähem tuleb karta Hiina majanduslikke sanktsioone. Väärtuspõhise välispoliitika ideaalis peaks dalai-laamaga kohtumine näitama ELi riikide leppimatust ja rahulolematust inimõiguste rikkumiste üle HRVs. Selline käitumine näitaks Euroopa välispoliitikat ühtse ja tugevana. Siiski ei tohiks ELi väärtuspõhine välispoliitika piirduda vaid sellega, et toimub kõrgete poliitikute kohtumine dalai-laamaga. Selle asemel tuleks teha konkreetseid samme inimõiguste parandamiseks Tiibetis. Tähtis on välja töötada konstruktiivne ja võimalikult ühtne poliitika, mis muudaks Hiina-poolse majandusliku surve avaldamise antud küsimuse osas keerulisemaks. Euroopa sisekriis soosib tendentsi, et toimub erinevate poliitikate ühtsustamine liikmesriikide vahel. Tuleb tõdeda, et prioriteetsem on esmalt reguleerida ELi sisepoliitikat.

Leian, et dalai-laama visiidi näitel on EL hetkel valitsuse jaoks lihtsalt kõrgem välispoliitiline tasand, kuhu on võimalik ebamugavad välispoliitilised probleemid edasi suunata. Valitsuse otsuse tõttu loobutakse antud probleemile tähelepanu pööramast ja sisulisi lahendusi otsimast. Poliitikutele, kes pole rahul valitsuse otsusega ja ikkagi kohtuvad dalai-laamaga, tunduvad mitteametlikud kohtumised parima lahendusena, kuidas väljendada rahulolematust inimõiguste rikkumise vastu Tiibetis. Sellise väärtuspõhise käitumise efektiivsus jätab soovida, kuid nii vähemalt teadvustatakse probleemi.

3.2 Valitsuse tegevus kolmel dalai-laama visiidil

Esimesele dalai-laama Eesti visiidile on iseloomulik ametliku ringkonna poolne jahe vastuvõtt. Juba fakt, et ametliku kutse esitasid Eesti Komitee ja Tartu Ülikool,

iseloomustab hästi, kuidas suhtus valitsus dalai-laama Eesti visiiti. Kindlasti kujundas valitsuse käitumist HRV resolootne protest dalai-laama visiiti vastiseseseisvunud Balti riikidesse (Vilgats, 1991). Valitsuse tasandil ei kohtunud dalai-laamaga peaminister Edgar Savisaar ega ka välisminister Lennart Meri. Seda, miks Savisaar otsustas eksiilvalitsuse juhiga mitte kohtuda, ei ole avalikes allikates kajastatud. Meri otsust on tunduvalt rohkem käsitletud. Eesti Rahvusringhäälingu telesaates Vabariigi Kodanikud väitis Rein Müllerson, et 1991. aasta dalai-laama visiidil sundis välisministeeriumit ettevaatlikkusele Eesti soov saada ÜRO liikmeks. Müllerson, kes oli visiidi ajal asevälisminister, väitis, et Hiina oleks võimaliku dalai-laamaga kohtumise korral võinud ÜRO Julgeolekunõukogu liikmena vetostada Eesti kandidatuuri (Vabariigi kodanikud, 2011). Tegelikult oli Eesti saanud ÜRO liikmeks vahetult enne dalai-laama visiiti. Välisministri toonane otsus võis olla seotud pigem asjaoluga, et Hiina oli üks riikidest, kes ei tunnustanud kunagi Balti riikide kuulumist Nõukogude Liitu. Lisaks peetakse sellele ajale iseloomulikuks liialdatud hirmu kahe kommunistliku riigi lähenemisest (Luik, 2011). Selle alusel võib väita, et käituti suuresti julgeolekulistel kaalutlustel- riigi püsijäämise nimel. Värskest taasiseseseisvunud riigile peeti äärmiselt vajalikuks häid sidemeid teiste suurriikidega. Välispoliitiliselt oldi nõus Eesti riigi omariikluse toetamise nimel tegema järeleandmisi väärtuspõhisuses. Selgeks välispoliitilisteks prioriteediks oli 1991. aastal enesesäilitamine. Nii olulise välispoliitilise eesmärgi saavutamisel jäävad avaliku arvamuse vastuolu ja eetilised kaalutlused poliitiliste otsustajate mõjutajatena teisejärguliseks. Samuti ei olnud prioriteetsed Eesti HRV-suunalised majanduslikud huvid 1991. aasta dalai-laama visiidil.

Aastal 2001 sai Tiibeti eksiilvalitsuse juht visiidil Eestisse juba hoopis soojema vastuvõtu osaliseks. Dalai-laamaga kohtus mitteametlikult peaminister Mart Laar. Kohtumine leidis aset Toompeal Riigikogu esimehe Toomas Savi kabinetis (Jakobson, 2001). Tiibeti toetusrühma pikaage se liikme Andres Herkeli sõnul toimus kohtumine välisministeeriumi tugevale vastuseisule vaatamata (Herkel, 2010). Välisministeeriumi vastuseis väljendus peamiselt selles, et välisminister Toomas Hendrik Ilves ei kohtunud dalai-laamaga. Visiidi korraldusliku poolega tihedalt seotud isiku Sven Grünbergi sõnul oli ka president Meri avaldanud vastuseisu Laari otsusele eksiilvalitsuse juhiga kohtuda (Herkel, 2011). Peaministri kõrgest positsioonist hoolimata nähtavaid Hiina-poolseid

sanktsioone mitteametlikule kohtumisele ei järgnenud. Muidugi võib oletada, et kohtumine avaldas negatiivset mõju kahepoolsete suhete edaspidisele arengule. Kuna midagi taolist ei ole ametlikes allikates ega ka meedias kajastatud, on selliste oletuste tähtsus kaheldava väärtusega. Riigi seotust visiidiga näitab, et viimasel hetkel oli valitsus andnud dalai-laama käsutusse julgestusteenistuse meeskonna, valitsusautod ja politseieskordi (Kümmel, 2001). Lennujaamast Toompea lossini saatis dalai-laamat politseieskord. Visiidi mitteametlikust tasemest hoolimata, sõidutati külalist Eesti Vabariigi valitsuse autos koos Riigikogu aseesimehe Tunne Kelamiga (Jakobson, 2001). Valitsuse otsust vältida kohtumisi dalai-laamaga ei saa enam julgeolekukaalutlusteks pidada. Selleks ajaks oli saavutatud juba palju stabiilsem julgeoleku olukord võrreldes 1991. aastal valitsenud olukorraga. Väärtustati hoopis häid majanduslikke suhteid HRVga.

Viimase visiidi korral tegi peaminister Andrus Ansip otsekohese avalduse, et Eesti on järginud kogu aeg „ühe Hiina“ poliitikat ja nagu teiste riikide peaministrid, hoidub ka tema ametlikest kohtumistest dalai-laamaga (Kukemelk, 2011). Peaministri suhtumist väljendab hästi ka visiidi ajaks planeeritud puhkus. Puhkusel viibiva peaministri asetäitjaks sai kaitseminister Mart Laar. Eelmisel visiidil oli Laar peaministrina dalai-laamaga kohtunud ja kaalus seda teha taaskord. Nii juhtuski, et 2011. aasta dalai-laama visiidil kohtus Tiibeti usujuhiga kaitseminister Laar, kes oli samaaegselt ka peaministri asetäitja. Peaministri asetäitjad on varasemalt kinnitatud ja muutuste tegemine vältimaks peaministri asetäitja kohtumist dalai-laamaga oleks tekitanud tarbetut avalikku kriitikat. Raske on öelda kui oluliseks üldse sellist seika HRV seisukohast pidada saab. HRV kindlasti hindab peaminister Ansipi väga konkreetset seisukohta, et valitsus on alati pidanud kinni „ühe Hiina“ poliitikast ja peab sellest kinni ka edaspidi. Välisminister Urmas Paet, kes samuti ei kohtunud dalai-laamaga, on kinnitanud, et visiidil toimunud kõrgetasemelised kohtumised dalai-laamaga on Eesti ja Hiina kahepoolseid suhteid negatiivselt mõjutanud (Tosso, 2011). Kõrgetasemeliste kohtumiste all pidas Paet silmas arvatavasti nii president Ilvese, kui ka kaitseminister Laari kohtumist Tiibeti usujuhiga. HRV reageeris toimunud kohtumisele valulisemalt kui kunagi varem. Rahandusministeeriumi ja välisministeeriumi teatel lükkus pärast dalai-laama visiiti edasi 22. augustiks plaanitud Hiinaga topeltmaksustamise vältimise

protokolli allkirjastamine (Smutov, 2011). Ära jäi ka põllumajandusministri Helir-Valdor Seederi visiit Hiinasse (Hiina tühistas dalai-laama..., 2011). HRV näitas sellise käitumisega välja selget rahulolematust Eesti välispoliitilise käitumise vastu. Toimunud kohtumised ja Hiina-poolne reaktsioon nendele on selge märk, et ametlikust välispoliitikast kinnipidamine on valitsuse jaoks muutunud aastatega järjest raskemaks.

3.3 Riigikogu tegevus kolme visiidi raames

Riigikogu liikmete kohtumisel dalai-laamaga tuleb eristada neid, kes kuuluvad juhatusse või on komisjonide esimehed. Riigikogu esimees väljendaks dalai-laamaga kohtudes terve Riigikogu arvamust. Riigikogu tavalikme kohtumist dalai-laamaga jälle ei loeta märkimisväärseks vastuoluks ametlikus välispoliitikas. Olukorda muudaks muidugi tavapärasest suurem tavalikmete huvi dalai-laama visiidi vastu. Meediakajastusi uskudes tuleb tõdeda, et poliitikute käitumine on ajaga muutunud sallivamaks. Riigikogu liikmete huvi dalai-laamaga kohtumise vastu kasvab ja iga visiidiga on suurenenud nende kohtumiste arv (Mattheus, 2011). Leidub mitmeid näiteid, kus Riigikogu liikmed on aktiivselt avaldanud välisministeeriumi positsioonist erinevaid seisukohti. Vastuolullikatena on mainitud Tiibeti ja Taiwani toetusrühmade seisukohavõttud. Ametlikule välispoliitikale rühmade positsioonid eriti mõju ei avalda, kuigi aeg-ajalt toob see kaasa HRV poolseid päringuid ja vajadust välisministeeriumil olukorda selgitada. (Allikivi 2006, lk. 93). Saadikuühenduse all toimiva Riigikogu Tiibeti toetusgrupi tegevust ja eesmärke võib pidada ametliku välispoliitika raames vastuoluliseks. Sellest hoolimata on Tiibeti toetusrühm tegutsenud kõikides Riigikogu koosseisudes pärast taasiseseisvumist (Mattheus, 2011). Dalai-laama visiite käsitledes on vajalik keskenduda ka parlamendiliikmete ja Tiibeti toetusrühma tegevusele. Toetusrühma praegused ja endised liikmed moodustavad enamuse dalai-laamaga kohtuvatest Riigikogu liikmetest. Toetusgruppide esimehed nagu Andres Herkel ja Aleksei Lotman on kõikide visiitide korraldamisel andnud suure panuse. Samas tuleb märkida ära Eesti poliitilise maastikul tuntumad nimed nagu Mart Laar ja Tunne Kelam, kes jäävad silma seetõttu, et on kõrgetel ametipostidel kohtunud dalai-laamaga. Teoreetilise osaga sidudes on Riigikoguliikmete tegevus Tiibeti toetusrühmas hea näide,

kuidas demokraatlikule riigile iseloomulik võimude lahusus võib tunnustamise kohapealt konflikte tekitada.

Iseloomulik 1991. aasta visiidile ei ole mitte ainult valitsuse, vaid ka teiste riigiorganite vähene seotus. Kutse esitanud Eesti Komitee näol ei olnud tegemist riigiorгани vaid survegrupiga. Visiidi kajastamisel meedias, juhiti tähelepanu sellele, et Eesti Vabariigis ootab dalai-laamat kõige jahedam vastuvõtt ametliku ringkonna poolt Balti riikides (Vilgats, 1991). Mainiti küll, et dalai-laama auks korraldatud pidulikule lõunasöögile Tartus restoranis „Volga“ oli kutsutud arvukalt prominentseid kultuuri-, poliitika- ja avaliku elu tegelasi, kuid konkreetseid nimesid välja ei toodud (Vilgats, 1991). Siiski, päev pärast dalai-laama Eesti visiiti, kajastati meedias, et enne lahkumist kohtus Tiibeti vaimulik ja ilmalik juht dalai-laama EV Ülemnõukogu juhataja Ülo Nugise ja ÜNi väliskomisjoni esimehe Indrek Toomega (Dalai-laama: Inimsus tuleb..., 1991). Kõrgemate riigijuhtide otsus kohtuda dalai-laamaga toimus ilma igasuguse eelneva etteteatamiseta. Arvatavasti käituti nii, et vähendada HRV pahameelt. Tegu võis olla ka viimasel hetkel langetatud otsusega, mis sündis Läti ja Leedu kõrgete kohtumiste eeskujul. Grünbergi sõnul oligi nii, et Leedu ja Läti võtsid Tiibeti usujuhi ametlikult vastu, kuid Eesti välisminister Lennart Meri keelas poliitikutel dalai-laamaga kohtuda (Nael, 2011). Nugis ning Toome sellisel juhul lihtsalt eirasid välisministeeriumi korraldusi.

Teise visiidi kutse saadeti dalai-laamale Riigikogu Tiibeti toetusrühma ja tollase Tartu Ülikooli rektori Jaak Aaviksoo algatusel (Tiibeti usujuht dalai-laama..., 2000). Seotus riigiga on Tiibeti toetusrühma näol täiesti olemas. Tiibeti toetusrühma liikmed olid enamuses Riigikogu tavaliiikmed. Riigikogu esimees Toomas Savi oli dalai-laama külaskäigu ajal Hiina visiidil (Herkel, 2011). Parlamendi juhatus oli visiidiga siiski seotud Tiibeti toetusrühma kuuluva Riigikogu aseesimehe Tunne Kelami kaudu. Tallinnas toimunud pressikonverentsil mainis toetusrühma esimees Jaan J. Leppik, et Kelam on Riigikogu aseesimehena kahtlemata Eesti kõige kõrgem riigitegelane, kellel oli planeeritud kohtumine dalai-laamaga. Leppik juhtis tähelepanu ka sellele, et toetusrühma liikmed kuuluvad nii koalitsiooni kui opositsiooni ja nende tegevus ei toimu ühe erakonna ega opositsiooni eestvedamisel. Pressikonverentsil sõna võtnud Tunne Kelami sõnul on dalai-laamat oluline Eestis tervitada, et näidata austust

üldinimlike väärtuste vastu ja solidaarsustunnet Tiibeti suhtes. Kelam rõhutas, et Tiibeti keerulisele olukorrale tähelepanu juhtimine ei tähenda toetust Hiina killustamisele ega Tiibeti separatsioonile. (XIV dalai-laama pressikonverents..., 2001). Välispoliitilise vastuolu leevendamiseks, on iga dalai-laama kohtumise juures oluline välja tuua seisukoht, et toetatakse „ühe Hiina“ poliitikat.

Viimase visiidi korral väljendus poliitikute huvi Tiibeti olukorra vastu selles, et dalai-laama külaskäigu auks taasloodi Tiibeti toetusrühm Riigikogus. (Mattheus, 2011). Sellest võib välja lugeda riigikoguliikmete jätkuvat huvi Tiibeti olukorra teadvustamise vastu. Dalai-laama 2011. aasta visiidi kutse tuli Tiibeti toetusrühma ja ka Budismi Instituudi kutsel. Riigikoguliikmete kohtumine dalai-laamaga leidis aset Riigikogus. Tiibeti toetusrühma aseesimehe Kalvi Kõva sõnul osales kohtumisel ka palju Riigikogu liikmeid, kes toetusrühma ei kuulunud (Aasaru, 2011). Lisaks Riigikoguliikmetele olid dalai-laamaga kohtuma tulnud ka Euroopa Parlamendi liikmed Tunne Kelam ja Kristiina Ojuland (Mattheus, 2011). Riigikogus toimus lõunasöök, kus osalesid ka endised Tiibeti toetusgrupi liikmed, kelle hulgas oli ministreid. Dalai-laamaga kohtusid veel parlamendiliikmed Lätist ja Leedust. (Raiste, 2011) Tiibeti toetusrühm loob dalai-laamaga kohtumiseks parema õhkkonna. Tundub, et toetusrühma poolt korraldatavatel üritustel ei satu riigitegelased dalai-laamaga kohtudes nii otsesesse konflikti välispoliitikaga. Võetakse osa suuremast üritusest ja dalai-laamaga kohtumine toimub selle raames. Mitteametlikult oli lubanud dalai-laamaga kohtuda ka Riigikogu esimees Ene Ergma, kuid tühistas kokkusaamise, tuues põhjenduseks kattumise teise kohtumisega (Luude, 2011). Ergma otsus jäi kriitika alla, kuna käitumist peeti avaliku arvamuse ja meedia poolt Hiina surve tulemuseks.

3.4 Presidendi tegevus kolme visiidi raames

Põhiseaduses on selgelt mainitud, et president esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises. Lähtudes sellest, et Vabariigi Valitsus korraldab suhtlemist teiste riikidega, koordineerib Vabariigi president oma välispoliitilist tegevust valitsusega. Presidendi institutsiooni rolli Eesti riigi välispoliitikas ei saa alahinnata. Eesti ja HRV heade suhete aluseks peetakse presidentide Lennart Meri ja Jiang Zemin'i poolt 1994. aastal Hiinas

allkirjastatud ühiskommünikeed, millega Eesti tunnustab esimest korda ametlikult „ühe Hiina” poliitikat (Allikivi 2006, lk. 47). Siiski ei saa öelda, et Eesti oleks varem välispoliitiliselt teistsugusel arvamusel olnud. Asjaolu, et Eestil olid sõlmitud diplomaatilised suhted HRV mitte Taiwaniga annab tunnustust, et „ühe Hiina“ poliitikat järgiti juba enne 1994. aastat. Ühiskommünikeed võib pidada ametlikuks formaalsuseks, mis oli vajalik suhete edasiseks arenguks HRVga.

Kuna Eesti oli 1991. aastal äsja taasiseseisvunud, ei olnud esimese dalai-laama visiidi ajaks veel presidendi institutsiooni olemas. Rahvusvaheliselt tunnustatud riigipeaks loetakse esimese dalai-laama visiidi ajal Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimeest Arnold Rüütli, kes ei kohtunud dalai-laamaga. Mitme visiidi korraldaja Sven Grünbergi sõnul on Rüütel hiljem eravestluses kommenteerinud, et kohtumise oli ära keelanud just välisminister Meri (Herkel, 2011). Huvitavaks teeb selle asjaolu, et 2001. aasta dalai-laama visiidi eel oli Arnold Rüütel presidendikandidaatide seas ainuke, kes ajaleheküsitluses vastas, et presidendina kohtuks ta dalai-laamaga. Rüütli omavahel vastuolus olevad sõnad ja teod kinnitavad, et poliitikute ja riigijuhtide otsused ennast dalai-laamaga seostada võivad põhineda ka positiivse avaliku tähelepanu kaalutlustel.

Teise visiidi raames ei toimunud samuti kohtumist dalai-laama ja presidendi vahel (Luik, 2011). Visiidi ajal ametis olnud president Lennart Meri ei kohtunud dalai-laamaga ka esimesel visiidil välisministrina. Muidugi tuleb märkida, et Eesti-Hiina vaheliste heade kahepoolsete suhete alusepanijana oleks president Meri kohtumine dalai-laamaga 2001. aastal saatnud välispoliitiliselt vastuolulise signaali. Rõhutada tuleb, et tegu oli Meri isikliku otsusega. Võib järeldada, et Meri hoidis suhtluses HRVga välispoliitiliselt väga kindlat joont.

Presidendi institutsiooni ja ametliku välispoliitika selgest vastuolust saab rääkida 2011. aasta dalai-laama visiidi raames. President Toomas-Hendrik Ilves kohtus usujuhiga mitteametlikult mõne päevase etteteatamise peale Rahvusvahelises Kaitseuringute Keskuses. Kohtumisel kinnitas president Ilves, et toetab „ühe Hiina“ poliitikat. Tema sõnul oli kohtumise ajendiks huvi Tiibeti ainulaadse kultuuri ja religiooni vastu. President väljendas toetust nende säilitamiseks: „Tiibeti religioosne ja kultuuriline omapära on unikaalne ning selle hoidmine ja tulevastele põlvkondadele säilitamine on

üks meie ajastu humanistlikke ülesandeid.“ (Pors, 2011). President Ilvese kohtumine väljendab ametlikule välispoliitikale vastandudes Eesti rahva rahulolematust Tiibetis toimuva üle. Presidendi samm leevendas teatud määral avaliku arvamuse teravat riigipoolset kriitikat väärtuspõhise välispoliitika puudumise üle. Kohtumine oli küll vastutulek avalikule arvamusele, kuid sõnum, mis kohtumisest domineerima jäi, ei olnud kindlasti see, mida oodati. Kuulda tahetud dalai-laama ja Tiibeti olukorra toetamise asemel jäi kohtumisest meedias kõlama toetusavaldus „ühe Hiina“ poliitikale. Sellest hoolimata on raske mõista, kuidas valitsuse ja presidendi vaheline välispoliitiline tegevus viimase visiidi raames koordineeritud sai olla. Siinkohal kehtib välisminister Paeti märkus, et demokraatlikus riigis ei saa keelata poliitikute kohtumisi dalai-laamaga. Presidendi ja välisministeeriumi vaheline kordineeritud tegevus seisnes arvatavasti selles, et president teavitas välisministeeriumit enda otsusest juba varasemalt ja andis teada, mida kavatses kohtumisel dalai-laamaga rõhutada. On täheldatud, et viimastel aastatel on presidendi mõju välispoliitikaloomele õõnestanud ametis oleva presidendi problemaatiline läbisaamine välisministriga. Erinev käitumine dalai-laama visiitide korral ei tugevda Eesti välispoliitikat ega ka välissuhtluse kvaliteeti (Nutt 2011, lk. 93). Presidendi institutsioon annab ametis olevale isikule võimu mõjutada Eesti ametlikku välispoliitikat. See, kuidas president institutsiooniga saadud võimu kasutab, sõltub juba ametis olevast isikust. Heaks näiteks on, kuidas Lennart Meri ja Toomas Hendrik Ilves tähtsustasid dalai-laama visiitide korral erinevalt kahepoolsete suhete ja väärtuste olulisust välispoliitikas. Kuna mujal maailmas seostatakse presidendi institutsiooni suurema otsustusõigusega, on võimalik ka Hiina-poolne väärarusaam presidendi institutsiooni rollist ja tähtsusest Eesti riigis. Eesti poliitilises süsteemis nähakse presidenti siiski kui arvamuslimiidrit.

Parema ülevaate saamiseks valitsuse, riigikogu ja presidendi kohtumistest dalai-laamaga, olen koondanud kohtumised tabelisse. Tabel toob välja kõikidel visiitidel toimunud mitteametlikud kohtumised dalai-laama ja kõrgemate riigijuhtide vahel, võimaldades näha lihtsustatud kujul, kas välispoliitiliselt tähtsate isikute kohtumised dalai-laamaga on visiitide võrdluses vähenenud või suurenenud.

Tabel 1. Kõrgemate riigijuhtide kohtumised dalai-laamaga 1991., 2001., 2011. aasta visiitide võrdluses

	1991	2001	2011
President	-	-	+
Peaminister	-	+	+/-
Välisminister	-	-	-
Riigikoguliige	+	+	+

Lihtne visiitide võrdlus näitab, et kõrgemate riigijuhtide kohtumised dalai-laamaga on iga aastaga muutunud mitmekülsemaks hõlmates järjest rohkem välispoliitiliselt tähtsaid ametiisikuid. Tabel toob kergemini välja üldpildi, kuid ei täpsusta dalai-laamaga kohtunud Riigikoguliikmete positsiooni. Samuti on oluline märkida, et viimasel korral ei kohtunud dalai-laamaga peaminister vaid tema asetäitja. Kuna tegemist on lihtsustusega, mis ei arvesta paljusid kolme visiidi erinevusi, tuleb öelda, et viimasel kohtumisel ei olnud dalai-laama enam eksiilvalitsuse juht.

Kokkuvõte

Tiibeti eksiilvalitsuse probleem on avaliku arvamuse poolehoiuga saanud Eesti ametliku välispoliitika jaoks järjest keerulisemaks küsimuseks. Tiibeti eksiilvalitsus on edukalt enda poliitikasse rakendanud motiivid, mille alusel avalik arvamus toetab eksiilvalitsusi. Eesti puhul on avaliku arvamuse poolehoid Tiibetile lisaks humanitaarsetele muredele ja ideoloogilisele sümpaatiale seostatav ka läbi tugeva vastandumise kommunistlikule ideoloogiale. Leian, et dalai-laama on enda visiitidega taganud oskuslikult avaliku arvamuse toetuse. Visiitide sõnumeid võrreldes on selgelt näha, kuidas on süvenenud kesktee lähenemine. Dalai-laama ei püüa Tiibeti eksiilvalitsust vastandada HRVle. Selgeks sõnumiks on mõtestatud autonoomia saavutamine HRV koosseisu jäädes, olles nii endiselt sümpaatne avalikule arvamusle ja vastuvõetavam välispoliitikaga seotud kõrgematele riigijuhtidele. Iseasi on see, kas avalik arvamus mõistab, et Tiibeti eksiilvalitsus ei püüdle iseseisvuse vaid tegeliku autonoomia poole.

Meediakajastusi analüüsid on märgata poliitikute suhtumise paranemist dalai-laama visiitidesse. Erinevate välispoliitiliselt tähtsate isikute kohtumised dalai-laamaga on iga visiidiga suurenenud. Leian, et lisaks avaliku arvamuse ja meedia survele toetab suhtumise paranemist dalai-laama visiitidesse demokraatlike põhimõtete süvenemine. Välisministeeriumi seisukoht dalai-laamaga kohtumiseks ei ole enam nii määrav ja ei saa välistada poliitikute kohtumist eksiilvalitsuse juhiga. Dalai-laamaga kohtumise juures mängivad suurt rolli poliitikute isiklikud veendumused. On kujunenud välja isikud, kes peavad enda positsioonist hoolimata vajalikuks pöörata tähelepanu ka olukorrale Tiibetis. Selline käitumine toimub küll „ühe Hiina“ poliitikale toetust avaldades, kuid on siiski ohtlik välispoliitilise sõnumi üheselt mõistetavusele. Positiivseks saab pidada seda, et kõrgemate riigijuhtide kõrvalekalded ametlikust välispoliitikast ei ole siiani toonud suhete halvenemist Eesti ja HRV vahel. Samas tuleb märkida, et dalai-laama visiitide mõju Eesti ja HRV kahepoolsetele suhetele on pigem negatiivne ja näib muutuvat iga visiidiga vastuolulisemaks. See on märk, et valitsuse otsus probleemiga mitte tegeleda ei saa olla lahenduseks. Hiina-poolse surve vältimiseks tuleb rohkem tähelepanu pöörata väärtuspõhise välispoliitika rakendamise võimalustele ELi raames. Tulevikus võiks ametliku välispoliitika ja avaliku arvamuse

vastuolu lahendamisel tähtsat rolli mängida ELi ühine Hiina-suunaline välispoliitika. Selleks, et vältida avaliku arvamuse kriitikat ja võimalikku vastuseisu välispoliitilistele põhimõtetele, tuleb mõtestada välispoliitikat pikemas perspektiivis. Dalai-laama 2011. aasta visiit on hea näide, kuidas avalik arvamus ei pruugi rahule jääda puhtalt huvidepõhise välispoliitika järgimisega.

Kasutatud kirjandus:

Allikivi, Raul (2007). Estonian foreign policy toward China: opportunities and choices. Toimetaja Kasekamp, Andres. *The Estonian foreign policy yearbook 2007* (161-194). Tallinn: Estonian Foreign Policy Institute

Allikivi, Raul; Marques, Tiago (2006). *Eesti välispoliitika Hiina suhtes: võimalused ja valikud*. Uuring. Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste suhete osakond, Rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituut.

Baehr, Peter R. Castermans-Holleman, Monique C. (2004). *Role of Human Rights in Foreign Policy*. Gordonsville: Palgrave Macmillan

Brownlie, Ian (1966). *Principles of public international law (Fifth edition)*. New York: Oxford

Dalai-laama (1997). *Dalai Laama TÕ aulas*. Tartu: TÜ IT Multimeedia talitus

Dalai-laama XIV (2004). *Uue aastatuhande eetika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Herkel, Andres (2011). Linnar ja Laama. Käsikiri. Tallinn

Holsti, Kalevi Jaakko (1995). *International politics: A framework for analysis (Seventh edition)*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall

Holsti, Kalevi Jaakko (1977). *International politics: A framework for analysis (Third edition)*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall

Kurnosenko, Ekaterina (2011). China, the Dalai Lama and the Question of Soft Power. Magistritöö. Juhendaja Youngmi Kim (MA). Central European University, Department of Political Science

MacDonald, David B. Patman, Robert Mason-Parker, Betty (2007). *Ethics of Foreign Policy*. Brookfield: Ashgate Publishing Group

McConnell, Fiona (2009). De facto, displaced, tacit: The sovereign articulations of the Tibetan Government-in-Exile. *Political Geography*. 28, 343–352

- Nutt, Mart (2011). *Eesti parlamendi pädevuse kujunemine ja rakendamine välissuhtlemises*. Doktoritöö. Juhendajad Peeter Mürsepp, Kaarel Kilvits. Tallinna Tehnikaülikool, Majandusteaduskond, Rahvusvaheliste suhete instituut.
- Oppenheimer, F. E. (1942). Governments and Authorities in Exile. *The American Journal of International Law*. 36 (4), 568-595
- Sandschneider, Eberhard (2002). China's Diplomatic Relations with the States of Europe. *The China Quarterly*. 169, 33-44
- Shain, Yossi (2005). *Frontier of Loyalty: Political Exiles in the Age of the Nation-State*. Ann Arbor: University of Michigan Press
- Sloane, Robert D. (2002). The Changing Face of Recognition in International Law: A Case Study of Tibet. *Emory International Law Review*. 16, 107-186
- Spreling, Elliot (2004). The Tibet-China conflict: history and polemics. *The Policy Studies* (1-45). Washington, DC: East-West Center Washington
- Talmon, Stefan (1998). *Recognition of governments in international law*. New York: Oxford
- Toomla, Raul (2012). De facto riigid rahvusvahelises süsteemis. Toimetajad Kasekamp, Andres; Toomla, Rein; Tüür, Karmo Kogumikus, *Maailmast 2012* (101-131). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- Torres, Maria de los Angeles (2001). *In the Land of Mirrors: Cuban Exile Politics in the United States*. Ann Arbor: University of Michigan Press
- Vilgats, Kalev. (1991). Dalai-laama arwab, et Baltimaad ja Tiibet võiksid arendada koostööd mittevägivaldse kaitsepoliitika väljatöötamisel. *Postimees*, 5. okt, 1.
- Vilgats, Kalev. (1991). Dalai-laama lõpetas Eesti visiidi. *Postimees*, 4. okt, 1.
- Vilgats, Kalev. (1991). Dalai-laama saabus Eestisse. *Postimees*, 2. okt, 1.
- Vilgats, Kalev. (1991). Dalai-laama väljendas vaimustust leedu rahva võitluse üle oma vabaduse eest. *Postimees*, 2. okt, 1.

Aasaru, Heikki (2011). Dalai-laama tunnustas riigikogu Tiibeti toetusgruppi. Allikas: <http://uudised.err.ee/index.php?06232949> (18.mai.2012)

Dalai-laama kõne Vabaduse väljakul. (2011). Allikas: www.uudised.err.ee/index.php?0&id=42491&popup=video. (24.mai.2012)

Hanso, Hannes (2011). Dalai-laama taandumine tuleb Tiibetile kasuks. Allikas: <http://arvamus.postimees.ee/404784/hannes-hanso-dalai-laama-taandumine-tuleb-tiibetile-kasuks/>. (14.mai.2012)

Herkel, Andres (2010). Mälli mõtteilma allikad. Allikas: [http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews\[tt_news\]=1099&tx_ttnews\[backPid\]=552&cHash=ae534f0b57](http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews[tt_news]=1099&tx_ttnews[backPid]=552&cHash=ae534f0b57). (24.mai.2012)

Hiina tühistas dalai-laama külaskäigule viidates Seederi visiidi. (2011). Allikas: www.postimees.ee/549318/hiina-tuhistas-dalai-laama-kulaskaigule-viidates-seederi-visitidi/ (24.mai.2012)

His Holiness the Dalai Lama Talks About Tibet. (2011). Allikas: www.dalailama.com/webcasts/post/217-his-holiness-the-dalai-lama-talks-about-tibet. (24.mai.2012)

His Holiness Meets with the Press in Estonia. (2011). Allikas: www.dalailama.com/webcasts/post/216-his-holiness-meets-with-the-press-in-estonia. (24.mai.2012)

Jakobson, Kadri (2001). Dalai-laama tervitas rahvast nohuse häälega. Allikas: <http://www.epl.ee/news/eesti/slol-dalai-laama-tervitas-rahvast-nohuse-haalega.d?id=50886288>. (14.mai.2012)

Kerner, Riina (2012). Mullu oli Eesti kaubavahetus rekordtasemel. Allikas: <http://www.stat.ee/57495?highlight=hiina>. (14.mai.2012)

Kukemelk, Epp-Mare (2011). Hiina saatkond: Eesti peab tühistama ametliku kohtumise dalai-laamaga. Allikas: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/hiina-saatkond-eesti-peab-tuhistama-ametliku-kohtumise-dalai-laamaga.d?id=55794172> (24.mai.2012)

Kümmel, Toomas (2001). Dalai-laama usub marksismi. Allikas: <http://www.epl.ee/news/eesti/dalai-laama-usub-marksismi.d?id=50805294>.

(14.mai.2012)

Luik, Jüri (2011). Estonia's Return to the World. Allikas: http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&L=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1319

http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&L=1&tx_ttnews%5BbackPid%5D=425&cHash=f060c1ef1f. (14.mai.2012)

Luude, Kadri (2011). Ergma tühistas kohtumise dalai-laamaga. Allikas: <http://www.epl.ee/news/eesti/ergma-tuhistas-kohtumise-dalai-laamaga.d?id=51300529>.

(20.mai.2012)

Mart Laar võib dalai-laamaga kohtuda. (2001). Allikas: <http://www.epl.ee/news/eesti/mart-laar-voib-dalai-laamaga-kohtuda.d?id=50886003>.

(24.mai.2012)

Mattheus, Ülo (2011). Riigikogu liikmete huvi dalai-laamaga kohtumise vastu kasvab. Allikas: <http://www.riigikogu.ee/index.php?id=140852>. (14.mai.2012)

Mattheus, Ülo (2011). Taasmoodustatud Tiibeti toetusrühm tutvus Dalai Laama visiidi ettevalmistustega. Allikas: <http://www.riigikogu.ee/index.php?id=84180>. (14.mai.2012)

Mattheus, Ülo (2011). Herkel: iga demokraatliku riigi kohus on toetada Tiibeti püüdusi. Allikas: <http://www.riigikogu.ee/index.php?id=142773>. (14.mai.2012)

Nael, Merili (2011). Grünberg: dalai-laama ametlik vastuvõtt saaks suurt toetust. Allikas: <http://uudised.err.ee/index.php?06223829>. (18.mai.2012)

Paet, Urmas (2012). Välisminister Urmas Paeti ettekanne Riigikogus Eesti välispoliitikast. Allikas: <http://www.vm.ee/?q=node/13754> (24.mai.2012)

Pors, Merje (2011). Kohtumisel dalai-laamaga kinnitas Ilves toetust ühe Hiina poliitikale. Allikas: <http://www.postimees.ee/532996/kohtumisel-dalai-laamaga-kinnitas-ilves-toetust-ue-hiina-poliitikale/>. (13.mai.2012)

Raiste, Anne (2011). Dalai-laama visiidiks on kõik ettevalmistused tehtud. Allikas: <http://uudised.err.ee/index.php?06232820>. (14.mai.2012)

Välisministeeriumi kodulehekülg. Eesti välispoliitika eesmärgid ja alameesmärgid.
Allikas: <http://www.vm.ee/?q=node/4476> (7.august.2012)

Smutov, Martin (2011). Paarile ministeeriumile tekitas dalai-laama visiit probleeme.
Allikas: <http://www.postimees.ee/556092/parile-ministeeriumile-tekitas-dalai-laama-visiit-probleeme>. (17.mai.2012)

Soonvald, Urmo (2011). Urmas Paet dalai-laamaga kohtumistest: demokraatlikus riigis saavad kõik valida, kellega suhelda. Allikas: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/urmas-paet-dalai-laamaga-kohtumistest-demokraatlikus-riigis-saavad-koik-valida-kellega-suhelda.d?id=57589422>. (17.mai.2012)

Sulbi, Raul (2011). Kannike: räägime Hiina RVga inimõigustest ELi raames. Allikas: <http://www.postimees.ee/561820/kannike-raagime-hiina-rvga-inimoigustest-eli-raames/>. (17.mai.2012)

Tiibeti usujuht dalai-laama tuleb taas Eestisse. (2000). Allikas: <http://www.epl.ee/news/eesti/tiibeti-usujuht-dalai-laama-tuleb-taas-eestisse.d?id=50839455>. (18.mai.2012)

Tosso, Enn (2011). Juku-Kalle Raid: uiguuri naiste seminar on võrreldav dalai-laama visiidiga. Allikas: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/juku-kalle-raid-uiguuri-naiste-seminar-on-vorreldav-dalai-laama-visiidiga.d?id=58383998>. (17.mai.2012)

Vabariigi kodanikud. (2011). Allikas: <http://etv.err.ee/arhiiv.php?id=116385>. (24.mai.2012)

Vosman, Hendrik (2011). Lõuna-Aafrika Vabariik jättis dalai-laama viisata. Allikas: <http://www.postimees.ee/586544/louna-aafrika-vabariik-jattis-dalai-laama-viisata/> (09.august. 2012)

XIV dalai-laama pressikonverents Tallinnas 19.06.2001. a. (2001). Allikas: <http://arhiiv.err.ee/vaata/23274>. (17.mai.2012)

Võõrkeelne resüme

The conflict of interests and values in foreign politics with reference to Dalai Lama's visits to Estonia

In this work I am explaining the public opinions effect on the official foreign policy of Estonia in the case of Dalai-lama visits. The subject is important because of the conflict between public opinion and official foreign policy. In the theoretical part I have focused on the states foreign policy behavior, nature of the government-in-exile and how states interact with them. The empirical part is divided into three parts. The first part starts with a short overview of the history of the Tibetan government-in-exile. It is important to explain the principles of the Tibetan government-in-exile and also the role of its leader Dalai-lama. In the second part I explain the motives why public opinion supports the government-in-exile. Two main motives behind public opinion support are ideological sympathy and humanitarian values. Then I find out how these motives are used in the policy of Tibetan government-in-exile. To do so it is important to analyze the messages of the Dalai-lama visits. That is why it is necessary to compare all the three visits of the Dalai-lama in Estonia. In the comparison I find out that the messages of the visits have changed by the time and both above mentioned motives are well used in the policy of Tibetan government-in-exile. The third part is focused on the behavior of Estonian state institutions during the Dalai-lama visit. How do different foreign policy institutions welcome Dalai-lama? To answer this question it is useful to examine separately the actions of the government, parliament and president. Comparison of the Dalai-lama visits is the best way to notice changes that have taken place in the practice of the foreign policy related institutions. It is easily seen how during the period of three visits the meetings between government officials and Dalai-lama have grown. Meeting with Dalai-lama has become a decision that is made by government officials themselves. There has developed a group of individuals who have met with Dalai-lama on every visit and regardless of their position. In case of Dalai-lama visits Estonian value based foreign policy depends on the values of public opinion, but also on the values of government officials.